

บทที่ 5

อิทธิพลของสภาพแวดล้อมและกระบวนการสร้างเสริม

บุคลิกภาพทางการเมืองในสังคมไทย

การศึกษาในบทนี้ จะเป็นการศึกษาค้นคว้าต่อจากบทก่อน โดยมีจุดประสงค์มุ่งที่จะหาความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับบุคลิกภาพทางการเมืองของคนไทยโดยทั่ว ๆ ไป ทั้งนี้เพื่อเป็นการปูพื้นฐานนำไปสู่ความเข้าใจ "บุคลิกภาพทางการเมืองของอาจารย์และนักศึกษาวิทยาลัยครู" ในบทที่ 6 ซึ่งเป็นบททดสอบสมมติฐานการวิจัยที่วางเอาไว้

ลักษณะทั่วไปของสังคมไทย

การที่จะพิจารณาว่า ลักษณะทั่วไปของสังคมไทยมีอะไรบางอย่างนั้น เป็นเรื่องที่ค่อนข้างยืดเยื้อและมีรายละเอียดมาก แต่เพื่อให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการวิจัยนี้ จะขอกล่าวถึงเฉพาะลักษณะสำคัญในฐานะที่เป็นสภาพแวดล้อมของระบบการเมือง (Political Environment) ที่เชื่อว่าจะมีผลกระทบต่อกระบวนการสร้างเสริมบุคลิกภาพทางการเมืองของคนไทยโดยตรงเท่านั้น

สภาพทางตันสังคม

สังคมไทยโดยส่วนรวมเป็นสังคมแบบเกษตรกรรม อาชีพหลักของประชากรส่วนใหญ่ ได้แก่ การทำนา ทำไร่ เลี้ยงสัตว์ ฯลฯ ซึ่งกระจัดกระจายกันอยู่ตามหมู่บ้านและเมืองเล็ก ๆ ในชนบท โครงสร้างในระดับพื้นฐานของสังคมที่สำคัญ คือ "ครอบครัวและหมู่บ้าน" ¹ ชีวิตของคนไทยเกือบทั้งหมดจะคลุกคลีอยู่กับสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติอย่างแนบแน่น และมีความเป็นอยู่อย่างง่าย ๆ ไม่มีพิธีรีตองอะไรมากนัก สมาชิกในหมู่บ้านมีความสัมพันธ์กันทางสายเลือด และการแต่งงาน ทุกคนรู้จักมักคุ้นกันเป็นการส่วนตัวอย่างดี ลักษณะความสัมพันธ์ภายในครอบครัวเป็นไป

¹ ไพบูลย์ ช่างเรียน, สังคมการเมืองและการปกครองของไทย (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, 2520), หน้า 3.

ในแบบผู้น้อยจะคงเคารพเชื่อฟังผู้ใหญ่ และในหมู่บ้านก็จะนับถือกันตามลำดับอาวุโสทางอายุเป็นเกณฑ์ หมู่บ้านแต่ละแห่งมี "ผู้ใหญ่บ้าน" ทำหน้าที่เป็นหัวหน้าหมู่บ้าน ส่วนการแบ่งชั้นวรรณะของบุคคลก็เป็นไปตามลักษณะของระบบศักดินาที่มีมาแต่เดิม โดยถือเอาเกียรติและฐานะทางสังคม เช่น ชาติตระกูล ความมั่งคั่ง หรือฐานะทางการศึกษาเป็นเครื่องวัด¹ ความคิดความเชื่อของคนโดยทั่วไปยังมงายอยู่กับเรื่องภูติผีปีศาจ สิ่งศักดิ์สิทธิ์ เครื่องรางของขลัง อิทธิปาฏิหาริย์ เวทมนต์คาถา บุญกรรม ชาตินี้และชาติหน้า ผากความหวังไว้กับสิ่งลี้ลับหรือโชคชะตาราศี มีค่านิยมยึดมั่นในตัวบุคคลมากกว่าหลักการ ยกย่องคนมีเงินมีอำนาจ ยกย่องความเป็นเจ้านายคน² มีความอ่อนน้อมถ่อมตน ไม่ชอบแสดงความคิดเห็นโต้แย้งกับผู้ใหญ่ หรือผู้มีอาวุโสสูงกว่า มีนิสัยเฉื่อยชา ขาดความกระตือรือร้น ไม่มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ ชีวิตไม่รีบร้อน รักสนุก คิดแก้ปัญหาระยะสั้น ไม่มองปัญหาในระยะยาวมีบุคลิกภาพแบบปัจเจกนิยมสูง ขาดระเบียบวินัย มีอิสระสุกโคง³ รักถิ่นฐานภูมิลำเนา ไม่ชอบโยกย้ายที่อยู่หรือไปไหนนาน ๆ การเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงสถานะภาพทางสังคมมีน้อย ครอบครัวเป็นทั้งหน่วยผลิตและหน่วยบริโภค (Production and Consumption Unit) มีระดับความคิดและความเข้าใจแบบพื้น ๆ⁴ ไม่ชอบทำงานแบบรวมกลุ่ม แต่ชอบทำงานแบบต่างคนต่างทำ หรือหากจะมีการรวมกลุ่มกันบ้างก็เป็นไปแบบหลวม ๆ ชั่วครั้งชั่วคราว และที่สำคัญก็คือ ประชากรส่วนใหญ่ยังมีการศึกษาคำ ขาดความกระตือรือร้นหรือสนใจในกิจกรรมทางการเมือง โครงสร้างอำนาจของสังคมไม่ว่าจะเป็นด้านการเมือง เศรษฐกิจ และวัฒนธรรมตกอยู่ภายใต้การควบคุมของชนชั้นสูงกลุ่มน้อยที่มีความคิด

¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 52.

² สุพัศฐา สุภาพ, สังคมและวัฒนธรรมไทย (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, 2518), หน้า 26.

³ ชัยอนันต์ สมุทวณิช, ประชาธิปไตย สังคมนิยม คอมมิวนิสต์กับการเมืองไทย, หน้า 238.

⁴ ไพบุลย์ เครือแก้ว, ลักษณะสังคมไทยและหลักการพัฒนาชุมชน, (พระนคร: โรงพิมพ์เกอกุล, 2506), หน้า 58.

ความเชื่อแบบอนุรักษนิยม¹ สื่อมวลชนต่าง ๆ ก็มีลักษณะเหมือนหนึ่งเครื่องมือโฆษณาชวนเชื่อของชนชั้นปกครอง หรือไม่ก็เป็นธุรกิจบันเทิงที่มุ่งแสวงหาผลกำไรเป็นที่ตั้ง มากกว่าที่จะเป็นสื่อกลางถ่ายทอดความรู้สึกนึกคิดจากเบื้องล่างไปสู่เบื้องบน² ประกอบกับสังคมไทยเป็นสังคมที่มีประวัติศาสตร์ความเป็นมาอันยาวนาน อย่างต่อเนื่องและถูกแทรกแซงจากต่างชาติอย่างมาก จึงทำให้โครงสร้างของสังคมเกิดขึ้น เป็นสังคมแบบศักดินาคำรงคงอยู่อย่างเหนียวแน่น ชนชั้นปกครองและประชาชนส่วนใหญ่ก็มีความคิดความเชื่อยึดมั่นอยู่กับขนบธรรมเนียมประเพณีเป็นหลักและไม่ค่อยยอมรับความคิดใหม่ ๆ ที่ไปขัดกับขนบธรรมเนียมดั้งเดิม ข้อเท็จจริงที่ชี้ให้เห็นถึงความเป็นมิกแฉ่นมั่นคงของประเพณีและวัฒนธรรมดังกล่าวประการหนึ่งก็คือ ในระยะ 3 ปี ภายหลังจากเหตุการณ์เมื่อวันที่ 14 ตุลาคม 2516 ได้มีนิสิตนักศึกษาปัญญาชน นักการเมือง ผู้นำกรรมกรและชาวนาฝ่ายเสรีนิยมหัวก้าวหน้าพยายามเรียกร้องเคลื่อนไหวให้มีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงโครงสร้างของสังคมอย่างขนานใหญ่ในขอบเขตทั่วประเทศ แต่ถูกชนชั้นปกครองและกลไกอำนาจรัฐ อันได้แก่ข้าราชการ ทหาร ตำรวจ ตลอดจนกลุ่มการเมืองฝ่ายอนุรักษนิยม (กลุ่มนพพล กระทิงแดง ลูกเสือชาวบ้านและนักธุรกิจ) ตลอดจนคัดค้านอย่างรุนแรงจนนำไปสู่รัฐประหารเมื่อวันที่ 6 ตุลาคม 2519 ซึ่งเป็นผลให้ความพยายามของฝ่ายเสรีนิยมดังกล่าวต้องสลายตัวไปในที่สุด

¹ บัณฑิต อ่อนคำ, "โครงสร้างอำนาจในสังคมไทย," ในเศรษฐกิจไทย : โครงสร้างกับการเปลี่ยนแปลง, พิมพ์ครั้งที่ 2, ฝ่ายวิชาการ คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (กรุงเทพมหานคร : พ. จีระการพิมพ์, 2522), หน้า 29-33.

² เกษม สิริสัมพันธ์, "สื่อสารมวลชนกับการพัฒนาการเมือง," ในทฤษฎีและแนวความคิดในการพัฒนาประเทศ, พิมพ์ครั้งที่ 2, อมร รัชศาสตร์และชาติติยา กรรมสูตร, บรรณาธิการ (กรุงเทพมหานคร : สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, 2515), หน้า 89., และวิทยากร เชียงภู, ปัญหาและทางออกของประเทศกึ่งพัฒนา (พระนคร : สำนักพิมพ์เคล็ดไทย, 2517), หน้า 87.

สภาพทางคานเศรษฐกิจ

เนื่องจากสังคมไทยเป็นสังคมเกษตรกรรมและสืบต่อกันมาตั้งแต่สมัยโบราณ ปัจจุบันนี้ แม้จะมีลักษณะความเป็นสังคมอุตสาหกรรมและพาณิชยกรรมบ้าง แต่ก็ยังอยู่ในระยะเริ่มต้น คือ มีเฉพาะในเขตเมืองใหญ่ ๆ เช่นกรุงเทพมหานคร และจังหวัดใกล้เคียงเท่านั้น ดังนั้นอาชีพและรายได้ของคนไทยส่วนใหญ่จึงอยู่ที่ภาคเกษตรกรรม การผลิตสินค้าทางการเกษตรยังใช้กรรมวิธีแบบล้าสมัย อาศัยแรงงานคนและสัตว์เป็นพื้นฐาน ที่ดินที่ถือครองถูกแบ่งออกเป็นแปลงเล็กแปลงน้อยตามอัตราการเพิ่มของจำนวนประชากร ชาวนาชาวไร่ประกอบอาชีพกันเพื่อให้พอมีพอใช้ไปวัน ๆ ไม่ถึงกับทำเพื่อการค้าหรือการพาณิชย์ ที่ดินแปลงใหญ่จำนวนมากเป็นของนายทุนเจ้าของที่ดินกลุ่มน้อยซึ่งไม่ได้ทำการเกษตรเอง แต่ให้เกษตรกรจริง ๆ เช่าทำ หรือรับจ้างเป็นคนงาน โดยเฉพาะในภาคกลางและภาคเหนือของประเทศ¹ ปัจจุบันประชากรส่วนใหญ่ตกอยู่ในสภาพที่ยากจน มีรายได้ต่อหัวและมาตรฐานการครองชีพต่ำมาก การกระจายรายได้ยังไม่มีความเป็นธรรม ทรัพย์สินและรายได้ของชาวชนบทส่วนใหญ่ถูกกูดกลืนมาอยู่ในชุมชนเมือง เช่น กรุงเทพมหานครและเมืองใหญ่ ๆ ตามภาคต่าง ๆ ช่องว่างระหว่างคนรวยกับคนจนแตกต่างกันมาก ชนชั้นร่ำรวยและชนชั้นกลางส่วนใหญ่เป็นชาวต่างชาติและข้าราชการชั้นสูง การรวมกลุ่มผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจยังอ่อนแอไม่ว่าจะเป็นกลุ่มชาวนาหรือกรรมกร ทำให้ขาดอำนาจต่อรองทางการเมืองกับชนชั้นปกครองและกลุ่มพ่อค่านายทุน การประกอบกิจการใหญ่ ๆ เช่น โรงงานอุตสาหกรรมเหมืองแร่ ป่าไม้ การธนาคาร และธุรกิจการเงินอื่น ๆ ล้วนอยู่ในมือของชนชั้นปกครองและชาวต่างชาติแทบทั้งสิ้น ประชากรผู้เป็นเจ้าของประเทศถ้าไม่ประกอบกิจการทางการเกษตรหรือการ

¹พรรคสังคมนิยมแห่งประเทศไทย, ชาวนาไทยเขาถูกบังคับให้จับปืน? (กรุงเทพมหานคร : โพธิ์สามต้นการพิมพ์, 2518). ; แอนดรู เทอร์สัน, "สถานการณ์ปัจจุบันในชนบทไทย" ใน เศรษฐกิจไทย : โครงสร้างกับการเปลี่ยนแปลง, พิมพ์ครั้งที่ 2, ฝ่ายวิชาการ คณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, หน้า 55 - 57. ; และ สมชาติ ปรีชาชาญ, "การถือกรรมสิทธิ์ที่ดินในที่ราบภาคกลางของประเทศไทย ศตวรรษที่ 25," จุลสารสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล, 3 (พฤษภาคม - สิงหาคม 2522) : 17 - 32.

ค่างายเล็ก ๆ น้อย ๆ ก็มักจะเข้ามาเป็นกรรมกรขายแรงงานอยู่ตามโรงงานหรือสถานประกอบการ
ธุรกิจต่าง ๆ ในเมืองดังได้กล่าวมาแล้ว

อย่างไรก็ตาม ถ้าพิจารณาถึงโครงสร้างเศรษฐกิจของสังคมไทยอย่างกว้าง ๆ ก็พอจะ
สรุปได้ดังนี้¹

(1) ระบบเศรษฐกิจไทย เป็นระบบเศรษฐกิจแบบผสมระหว่างทุนนิยม (Capitalism) กับสังคมนิยม (Socialism) โดยเน้นที่ระบบทุนนิยม กล่าวคือ เอกชนมีสิทธิใน
ทรัพย์สินส่วนบุคคลสามารถดำเนินการผลิตและการจำหน่ายผลผลิตแก่ผู้บริโภคได้อย่างอิสระ รัฐจะ
เข้าไปแทรกแซงหรือควบคุมบ้างก็เฉพาะในธุรกิจบางอย่างเท่านั้น พร้อมทั้งรัฐก็พยายามส่งเสริม
และสนับสนุนให้เอกชนลงทุนประกอบการอุตสาหกรรมประเภทต่าง ๆ อย่างกว้างขวางอีกด้วย
กิจการบางอย่างรัฐและเอกชนจะร่วมกันเป็นเจ้าของการผลิตและการจำหน่ายผลผลิตเพื่อเป็น
สวัสดิการของสังคมในรูปของรัฐวิสาหกิจ เช่น องค์การไฟฟ้า องค์การโทรศัพท์ การท่าเรือ
การขนส่ง การรถไฟ ฯลฯ นอกจากนั้นในบางกิจการรัฐได้เข้าไปเป็นเจ้าของและดำเนินการเอง
เช่น โรงพยาบาล โรงเรียน วิทยาลัย มหาวิทยาลัย ฯลฯ เป็นต้น

(2) พลังการผลิต ปัจจุบันประเทศไทยยังมีขีดความสามารถในการผลิตต่ำ กล่าวคือ
เราผลิตสินค้าได้น้อยชนิด ยังไม่เพียงพอต่อความต้องการของประชากรส่วนใหญ่ สินค้าส่วนมาก
เป็นสินค้าเกษตร ซึ่งเมื่อนำไปจำหน่ายยังต่างประเทศก็ได้ราคาต่ำ ทำให้ประเทศเสียหายเล็กน้อย
สินค้าจำเป็นแก่การครองชีพของประชาชน ผลิตเองไม่ได้หรือผลิตได้แต่ไม่เพียงพอ ซึ่งจำเป็นจะ
ต้องสั่งซื้อมาจากต่างประเทศ ดังนั้นการค้าระหว่างประเทศของไทย จึงตกอยู่ในฐานะ "ซื้อแพง
ขายถูก" และขาดดุลการค้าเรื่อยมา ปัญหาเกี่ยวกับพลังการผลิตในระบบเศรษฐกิจไทยก็คือ

ประการแรก "ทุน" เงินทุนของเรายังขาดแคลน เพราะรายได้ของประชากรต่ำ จึง

1 สรุเทศ ท้าวทองไทย, "โครงสร้างทางเศรษฐกิจการเมืองกับความยากจนของคน
ไทย" ในเศรษฐกิจไทย : โครงสร้างกับการเปลี่ยนแปลง, พิมพ์ครั้งที่ 2, ฝ่ายวิชาการ คณะ
เศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, หน้า 11-33.; และฉวีวรรณ วรณประเสริฐ,
สังคมไทย (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์แพรวพินทยา, 2522), หน้า 100-106.

ไม่ค่อยมีเงินออมเอาไว้ลงทุน นอกจากนั้นเงินทุนที่มีอยู่ก็มักอยู่ในมือของคนกลุ่มน้อย และนำไปลงทุนในกิจการที่ไม่ค่อยเป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม เช่น นำไปกวานซื้อที่ดิน กักตุนสินค้าเพื่อเก็งกำไร สร้างโรงแรม โรงภาพยนตร์ โรงอาชอบนวด บาร์ไนท์คลับ และสถานเริงรมย์อื่น ๆ เป็นต้น

ประการที่สอง "ทรัพยากรธรรมชาติ" เมื่อประมาณ 20 ปีที่แล้ว ประเทศไทยเป็นประเทศหนึ่งที่มีพื้นที่อุดมสมบูรณ์และทรัพยากรธรรมชาติมากมาย เช่น แร่ธาตุ ป่าไม้ สัตว์น้ำ ฯลฯ แต่ปัจจุบันนี้ พื้นที่ทำการเพาะปลูกเสื่อมคุณภาพทำให้ผลิตผลทางเกษตรลดน้อยลง แร่ธาตุต่าง ๆ ถูกรอยทาลงไป ป่าไม้ซึ่งเป็นต้นน้ำลำธารถูกทำลายทำให้เกิดภาวะฝนแล้ง หรือน้ำท่วม น้ำควาวนเค็มกร่อนมาสู่เกษตรกรอยู่เป็นประจำ

ประการที่สาม "เทคโนโลยี" ประเทศไทยยังขาดเทคโนโลยี เช่น เครื่องจักร เครื่องยนต์กลไก ที่จะนำมาผลิตสินค้าจำเป็นต่าง ๆ อีกมาก เครื่องมือเทคโนโลยีเหล่านี้เราไม่สามารถจะผลิตเองได้ จำเป็นจะต้องสั่งซื้อมาจากต่างประเทศมาด้วยราคาแพง อันเป็นสาเหตุสำคัญประการหนึ่งที่ทำให้ประเทศขาดดุลการค้ากับต่างประเทศปีละหลายพันล้านบาท นอกจากนั้นเรายังต้องพึ่งพาน้ำมันเชื้อเพลิงจากต่างประเทศเป็นต้น

ประการสุดท้าย "คุณภาพของประชากร" ปัจจุบันประเทศไทยมีประชากรประมาณ 45 ล้านคน นับว่าเป็นประเทศที่มีแรงงานมากประเทศหนึ่ง แต่ทว่าเป็นแรงงานที่มีฝีมือ (Unskilled Labors) ขาดการอบรม ขาดการศึกษาทั้งในระดับทั่วไปและระดับการผลิต ผู้มีความรู้ความชำนาญในด้านการผลิตและการบริหารมีน้อย ผู้ที่จบมหาวิทยาลัยหรือการศึกษาระดับสูงมีไม่เกินร้อยละ 1 ของประชากรทั้งประเทศ กล่าวโดยสรุปก็คือ ทรัพยากรด้านกำลังของไทยยังมีคุณภาพต่ำ

(3) ความสัมพันธ์ทางการผลิต ปัจจัยในการผลิต เช่น ที่ดิน เงินทุน โรงงาน หรือบริษัทร้านค้า อยู่ในมือของคนกลุ่มน้อย ยกตัวอย่างเรื่องที่ดิน บางคนมีหลายหมื่นไร่ ในขณะที่ชาวนาภาคกลางไม่ต่ำกว่าร้อยละ 60 เป็นผู้เช่า ส่วนในภาคอื่น ๆ แม้ชาวนาส่วนใหญ่จะมีที่ดินเป็น

ของตนเอง แต่ก็มีอยู่กับครอบครัวจะไม่เกิน 12 ไร่¹ (โดยเฉลี่ย) การประกอบกิจการใหญ่ ๆ ที่ผลิตสินค้าจำเป็นแก่การค้ารังสีพของประชาชนก็อยู่ในมือของบุคคลเพียงไม่กี่ตระกูล² เมื่อความสัมพันธ์ทางการผลิตเป็นไปในลักษณะเช่นนี้ การผลิตสินค้าต่าง ๆ จึงอยู่ในลักษณะ "ผูกขาด" ไม่ว่าจะเป็นด้านการตัดสินใจในการผลิตหรือการแบ่งสรรปันส่วนผลผลิต

ปัญหาที่สำคัญอีกประการหนึ่งของระบบเศรษฐกิจไทยก็คือ การถูกรอบงำโดยต่างชาติ³ ชาวต่างประเทศได้เข้ามาถือสิทธิพลทางเศรษฐกิจในสังคมไทยทั้งในด้านการค้าและการลงทุนตั้งแต่สมัยกรุงรัตนโกสินทร์ยุคต้นและค่อย ๆ เพิ่มบทบาทมากขึ้นเรื่อย ๆ ปัจจุบันประมาณเกือบร้อยละ 30 ของธุรกิจที่สำคัญเป็นการลงทุนของต่างประเทศซึ่งส่วนใหญ่ได้แก่ ญี่ปุ่น สหรัฐอเมริกาและไต้หวัน ส่วนที่เหลือก็เป็นของพ่อค้าคนจีนในประเทศและกลุ่มข้าราชการชั้นสูง ด้วยเหตุนี้จึงอาจกล่าวได้ว่าประเทศไทยไม่เอกราชทางเศรษฐกิจอย่างแท้จริง อันเป็นผลทำให้รัฐบาลที่เข้ามาบริหารประเทศไม่สามารถดำเนินนโยบายทางด้านเศรษฐกิจและการเมืองเป็นไปตามความต้องการของประชาชนส่วนใหญ่ได้เต็มที่

ส่วนการแบ่งปันผลผลิตก็ดำเนินไปตามวิธีการของระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมทั่ว ๆ ไป นั่นคือ ถือว่าทุนเป็นปัจจัยสำคัญของการได้มาซึ่งปัจจัยบริโภค หรืออีกนัยหนึ่ง ถ้าไม่มีเงินก็ไม่มีปัจจัยบริโภค ไม่ว่าปัจจัยบริโภคนั้นจะจำเป็นหรือไม่จำเป็นแก่การค้ารังสีพก็ตาม ผู้มีปัจจัยการผลิตมากก็ได้รับส่วนแบ่งมากกว่าผู้มีปัจจัยผลิตน้อยหรือไม่ปัจจัยการผลิตเลย ดังนั้นระบบ

¹ ฮันส์ ลูเทอร์, "ชวนาไทยในช่วงประชาธิปไตยเบิกบาน (พ.ศ. 2516 - 2519), ใน เศรษฐกิจไทย : โครงสร้างกับการเปลี่ยนแปลง, พิมพ์ครั้งที่ 2, ฝ่ายวิชาการ คณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, หน้า 80.

² See Robert F. Zimmerman, Reflection on The Collapse of Democracy in Thailand (Singapore : Occasional Paper No. 50, Institute of Southeast Asian Study, 1978), pp.46 - 55.; และวนิดา ทัฬหกุล, ระบบเศรษฐกิจและเศรษฐกิจไทย (กรุงเทพมหานคร : โครงการเสริมศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2518 หน้า 35 - 37.

³ อำนวย เพชรณรงค์, "วิวัฒนาการผูกขาดในประเทศไทย," ใน เศรษฐกิจไทย : โครงสร้างกับการเปลี่ยนแปลง, พิมพ์ครั้งที่ 2, ฝ่ายวิชาการ คณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, หน้า 165 - 180.

เศรษฐกิจของไทย จึงอยู่ในสภาพ "ปลาไหลกินปลาเล็ก" และเป็นระบบแข่งขัน "แบบปือใครยาวสาวได้สาวเอา" ใครมีทุนทรัพย์มากก็ยิ่งผลิตดอกออกผลว่ารวยมากขึ้น ตรงกันข้ามผู้มีทุนทรัพย์น้อยหรือค่อยการศึกษา ก็ยิ่งจนลงไปเรื่อย ๆ ซึ่งเปรียบเสมือนหนึ่งการเล่นเกมส์การพนันว่าควยกฎรวมกันแล้วต้องได้ศูนย์ คือ เมื่อคนหนึ่งไ้มาก อีกคนหนึ่งก็ต้องติดลบอย่างไม้อาจจะหลีกเลี่ยงได้

จากสภาพทางด้านการเศรษฐกิจของสังคมไทยในลักษณะดังกล่าว เป็นเหตุให้ประชาชนส่วนใหญ่ตกอยู่ในสภาพที่ยากจนและต่างคนต่างพยายามดิ้นรนท่ามาหาเลี้ยงชีพ ไม่มีเวลาที่จะคิดถึงการเมือง กล่าวคือ คราพบใดที่ห้องยังหิวอยู่ ครานั้นย่อมยากที่จะทำให้ใครเราสนใจในเรื่องอื่น ๆ รวมทั้งเรื่องเกี่ยวกับการเมืองด้วย¹ ดังนั้นจึงไม่น่าแปลกประหลาดใจแต่อย่างใดที่ประชาชนจำนวนไม่น้อยตัดสินใจเลือกผู้แทนราษฎร เพราะเห็นแก่ผู้มีสินจ้าง เล็ก ๆ น้อย ๆ โดยไม่คำนึงถึงคุณค่าแห่งสิทธิทางการเมืองของคน เมื่อสภาวะทางเศรษฐกิจของสังคมผลักดันให้ประชาชนมีพฤติกรรมทางการเมือง เช่นนี้ ย่อมเป็นการขัดขวางต่อความเจริญก้าวหน้าของระบอบประชาธิปไตยในสังคมไทยอย่างแน่นอน

สังคมทางการเมืองการปกครอง²

ก. การปกครองในสมัยสมบูรณาญาสิทธิราช

จากหลักฐานทางประวัติศาสตร์ ทราบว่า การเมืองการปกครองของไทยตั้งแต่สมัยกรุงสุโขทัยจนกระทั่งถึงสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ก่อนวันที่ 24 มิถุนายน พ.ศ. 2475 เป็นการปกครองในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราช การปกครองในระบอบนี้ องค์พระมหากษัตริย์ทรงไว้ซึ่งความศักดิ์สิทธิ์เหนือกฎหมายทั้งปวง อำนาจสูงสุดในการปกครองประเทศทั้งหมดหรืออำนาจอธิปไตย

¹ อานนท์ อากาภิรม, สังคม วัฒนธรรมและประเพณีไทย (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์แพร์พิทยาอินเตอร์เนชันแนล, 2519), หน้า 98.

² คำว่า "การเมืองการปกครอง" ในที่นี้มีความหมายประกอบด้วย 2 ส่วน คือ (1) ส่วนที่ว่าด้วย "การเมือง" (Politics) ซึ่งได้แก่กระบวนการกำหนดนโยบาย (Policy Formation Processes) กับ (2) ส่วนที่ว่าด้วย "การบริหาร" (Administration) ซึ่งได้แก่กระบวนการนำนโยบายตาม (1) ไปปฏิบัติให้บังเกิดผล

ไทย เป็นขององค์พระมหากษัตริย์แต่เพียงผู้เดียว ผู้ใดจะละเมิด ฝ่าฝืน หรือขัดแย้งใด ๆ ไม่ได้ โดยเด็ดขาด

ในสมัยกรุงสุโขทัย แม้พระมหากษัตริย์จะทรงมีพระราชอำนาจล้นพ้นเด็ดขาดตามแบบฉบับของระบอบการปกครองแบบสมบูรณาญาสิทธิราชทุกประการ แต่ถือว่า พระมหากษัตริย์เป็น "มนุษย์" เช่นเดียวกับไพร่ฟ้าข้าแผ่นดินทั่วไป การที่พระราชอำนาจทั้งปวงก็อยู่ในกรอบของทศพิธราชธรรมและศีลธรรมอันดีงาม ความสัมพันธ์ระหว่างองค์พระมหากษัตริย์กับราษฎรก็ตั้งอยู่บนพื้นฐานของความรัก ความเมตตา และความอาทรเฉกเช่นบิดาที่บิชอบบุตร ดังนั้นการปกครองในสมัยนี้ จึงมีลักษณะเป็นแบบบิดาปกครองบุตร (Paternal Government)¹

ส่วนในสมัยกรุงศรีอยุธยาและกรุงรัตนโกสินทร์ก่อนการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 ประเพณีการปกครองของไทยได้เปลี่ยนแปลงไปเพราะนำเอาคติการปกครองแบบทอนซึ่งได้รับมาจากอินเดียอีกทอดหนึ่งเข้ามาใช้ โดยถือว่า พระมหากษัตริย์เป็นพระโพธิสัตว์หรือพระอิศวร พระนารายณ์ แบ่งอาณาโลก² พระมหากษัตริย์จึงทรงเป็นเสมือนหนึ่งเทพเจ้าจากสรวงสวรรค์ในโลกมนุษย์ ดังนั้นจึงทรงมีอำนาจเหนือปวงชนทั่วไปและทรงได้รับการยกย่องให้เป็น "เจ้าเหนือหัว" ของไพร่ฟ้าข้าแผ่นดินหรือเป็น "เจ้าชีวิต" ของราษฎรทุกคนเพราะสามารถที่จะลิขิตชะตาชีวิตของพลเมืองทุกคนได้³

ประเพณีการปกครองของไทย ในสมัยสมบูรณาญาสิทธิราช เท่าที่กล่าวมาโดยย่อ ๆ นี้ พอสรุปลักษณะสำคัญได้เป็น 4 ประการ คือ

¹ สมเด็จพระบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, "ลักษณะการปกครองประเทศสยามแต่โบราณ," ใน ขุนนุมนพระนิพนธ์ (พระนคร : โรงพิมพ์เจริญธรรม, 2494), หน้า 15 - 18. อ้างใน ประหยัดหงษ์ทองคำ, "วิวัฒนาการปกครองของไทย" ใน การปกครองและการเมืองไทย, จรุง สุภาพ, บรรณาธิการ. (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, 2521), หน้า 6.

² เรื่องเดียวกัน, หน้า 12 - 12

³ ไพบูลย์ ช่างเรียน, สังคมการเมือง และการปกครองของไทย, หน้า 76.

(1) อำนาจการ เมืองและการบริหารสูงสุดในการปกครองประเทศอยู่ที่องค์พระมหากษัตริย์แต่เพียงพระองค์เดียว พระมหากษัตริย์ทรง เป็นทั้งประมุขของประเทศ ประมุขฝ่ายบริหาร ตุลาการและนิติบัญญัติ ทั้งในทางพฤตินัยและนิตินัย

(2) กระบวนการสืบต่ออำนาจของผู้ปกครองประเทศเป็นไปตามสายโลหิต โดยการสืบสันตติวงศ์

(3) ขุนนางและข้าราชการบริพารทั้งปวง มีหน้าที่นำเอาเจตนารมณ์หรือพระราชดำริของพระมหากษัตริย์ไปดำเนินการ เพื่อให้บรรลุเป้าหมายตามพระราชประสงค์ที่วางเอาไว้ โดยนัยนี้ข้าราชการในสมัยสมบูรณาญาสิทธิราช จึงมารับใช้อำนาจเบืองบน (King's Service) เป็นที่พึงมีใช้ในฐานะผู้อำนวยความสะดวกหรือให้การบริการแก่ประชาชน (Public's Service)

(4) ประชาชนทั่วไป ไม่มีสิทธิมีส่วนในการกำหนดนโยบายหรือผู้บริหารประเทศไม่ว่ากรณีใด ๆ ทั้งสิ้น สิทธิและเสรีภาพของประชาชนจะมีมากน้อยเพียงไรขึ้นอยู่กับเจตนารมณ์ของผู้ปกครอง เบืองบนจะประทานให้ ดังนั้นประชาชนจึงมีฐานะเป็นเพียงผู้รับใช้ผู้มีอำนาจหรือข้าทาสบริวารเท่านั้น

ผลสะท้อนจากประเพณีการปกครองแบบสมบูรณาญาสิทธิราช อันเป็นระบบเจ้าขุนมูลนายหรือระบบศักดินานี้ ก่อให้เกิดการแบ่งชนชั้นของบุคคลในสังคมออกเป็น 2 พวก อย่างเด่นชัด คือนายกับบ่าว หรือ เจากับไพร่ ซึ่งบุคคลทั้ง 2 พวกนี้ มีฐานะและสิทธิทางสังคมแตกต่างกันมาก ผลที่ตามมาคือเกิดคำว่า "เจ้านาย" ขึ้นในสังคมจนกลายเป็นประเพณีนิยมของคนไทย การกระทำใด ๆ ก็ต้อง "แล้วแต่เจ้านายท่านจะสั่ง" ไม่มีการตัดสินใจด้วยตนเอง ทำให้เกิดความเคยชินกับการคอยรับใช้เจ้านายหรือคำสั่งจากเบืองบน และหาทางเข้าพึ่งบารมีของผู้มีอำนาจคนใดคนหนึ่ง ประเพณีนิยมเหล่านี้ได้ฝังแน่นอยู่ในจิตใจคนไทย แม้ในปัจจุบันก็ยังคงมีอยู่โดยเฉพาะในระบบราชการ ซึ่งผู้น้อยมักจะหาทางประจบประแจงผู้ใหญ่ด้วยการหาของขวัญของฝากมาให้ผู้ใหญ่ เพื่อแลกกับการเลื่อนยศ เลื่อนตำแหน่งของตน ส่วนผู้ใหญ่ก็พยายามส่งเสริมบารมีหรืออำนาจของตนด้วยการแสวงหาลูกน้องบริวารไว้มาก ๆ กล่าวคือ ทางฝ่ายตางเกิดอุปถัมภ์ประโยชน์ซึ่งกันและกัน อันเป็นลักษณะของระบบอุปถัมภ์ และสร้างค่านิยมแห่งการยึดมั่นในตัวของบุคคลอย่างเหนียวแน่นในสังคมไทยในระยะ ๆ มา

ข. การปกครองในสมัยระบอบประชาธิปไตย

เมื่อ "คณะราษฎร" สามารถยึดอำนาจการปกครองประเทศจากพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ในวันที่ 24 มิถุนายน พ.ศ. 2475 ได้สำเร็จ นับตั้งแต่บัดนั้นเป็นต้นมา การเมืองการปกครองของไทยก็เปลี่ยนจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชมาเป็นระบอบประชาธิปไตย โดยรัฐธรรมนูญเป็นกฎหมายสูงสุดและพระมหากษัตริย์เป็นประมุขของประเทศภายใต้รัฐธรรมนูญ แต่อย่างไรก็ตาม กระบวนการทางการเมืองในสมัยระบอบประชาธิปไตยของไทยก็ทำได้เป็นไปตามอุดมการณ์ประชาธิปไตยอย่างแท้จริงไม่ ดังจะเห็นได้จากปรากฏการณ์ทางการเมืองดังต่อไปนี้

1. การจัดตั้งรัฐบาล ถ้าเราพิจารณากันในรายละเอียดจะพบว่า การเมืองการปกครองของไทยตั้งแต่ พ.ศ. 2475 - 2524 (รวมเวลา 49 ปี) เรามีรัฐบาลทั้งสิ้น 43 ชุด ในจำนวนรัฐบาล 43 ชุดนี้ มีนายกรัฐมนตรีทั้งสิ้น 16 คน เป็นทหารอาชีพมาก่อน 7 คน¹ และพลเรือน 9 คน² นายกรัฐมนตรีพลเรือนทั้ง 9 คน เป็นหัวหน้ารัฐบาล 20 คณะ ส่วนทหาร 7 คน เป็นนายกรัฐมนตรีของรัฐบาล 23 คณะ

ในจำนวนนายกรัฐมนตรีทั้ง 16 คนนั้น แม้จะเป็นพลเรือนมากกว่าทหารก็ตาม แต่ประสบการณ์ที่ยาวมาแสดงให้เห็นว่า เมื่อใดก็ตามที่พลเรือนเป็นผู้นำคณะรัฐบาล รัฐบาลชุดนั้นมักจะขาดความมั่นคงและส่วนใหญ่จะอยู่ในตำแหน่งได้ไม่ถึง 1 ปี การพ้นจากอำนาจของรัฐบาล

¹ (1) พ.อ. พระยาพหลพลพยุหเสนา (2) จอมพล ป. พิบูลสงคราม (3) พลเรือตรีถวัลย์ ชำรงนาวาสวัสดิ์ (4) จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ (5) จอมพลถนอม กิตติขจร (6) พลเอกเกรียงศักดิ์ ชมะนันทน์ และ (7) พลเอกเปรม ติณสูลานนท์

² (1) พระยามโนปกรณนิติธาดา (2) นายควง อภัยวงศ์ (3) นายทวี บุณยเกตุ (4) ม.ร.ว. เส็นีย์ ปราโมช (5) นายปรีดี พนมยงค์ (6) นายพจน์ สารสิน (7) นายสัญญา ธรรมศักดิ์ (8) ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช และ (9) นายธานินทร์ กรัยวิเชียร

พลเรือนถึง 5 ครั้งที่เป็นไปนอกวิถีทางนอกรัฐธรรมนูญโดยการปฏิวัติ - รัฐประหาร¹

ข้อที่น่าสังเกตุประการหนึ่งก็คือ พลเรือนที่เข้ามาเป็นนายกรัฐมนตรี หลายคน เชิญหรือไปก็ถูกอุปโลกให้เป็น² เช่น พระยามโนปกรณนิติธาดา นายทวี บุญยเกษตร นายควง อภัยวงศ์ (ภายหลังรัฐประหาร พ.ศ. 2490 ซึ่งเป็นอยู่ได้ประมาณ 4 เดือน ก็ถูกจี้ให้ออกไป) นายพจน์ สารสิน และ นายทานินทร์ ทรัพย์วิเชียร เป็นต้น

ถ้ารวมระยะเวลาการดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีพลเรือนทั้งที่เป็นนายกรัฐมนตรีอุปโลกและนายกรัฐมนตรีที่มาจากกาเลือกตั้งจะมีเวลาในการบริหารประเทศรวมกันเพียง 7 ปีเศษ ๆ เท่านั้น ขณะที่นายกรัฐมนตรีทหารมีเวลาในการปกครองประเทศรวมกันทั้งสิ้นถึง 42 ปี การที่นายกรัฐมนตรีพลเรือนมีระยะเวลาอยู่ในตำแหน่งน้อยมาก

(1) การรัฐประหารรัฐบาลพระยามโนปกรณนิติธาดา เมื่อวันที่ 20 มิถุนายน พ.ศ. 2476 โดยปี พ.อ.พระยาพหลพลพยุหเสนา เป็นหัวหน้าคณะรัฐประหาร

(2) การรัฐประหารรัฐบาลพลตรีหลวงถวัลย์ ทารังนาวาสวัสดิ์ เมื่อวันที่ 8 พฤศจิกายน พ.ศ. 2490 โดยปี พลโทผิน ชุณหะวัณ (ต่อมาเป็นจอมพล) เป็นหัวหน้าคณะรัฐประหาร

(3) การรัฐประหารรัฐบาลนายควง อภัยวงศ์ เมื่อวันที่ 8 เมษายน 2491 โดยคณะรัฐประหาร ชุก พ.ศ. 2490 บีบบังคับให้นายกรัฐมนตรีลาออกจากตำแหน่งไป

(4) การรัฐประหาร (การปฏิรูปการปกครองแผ่นดิน) รัฐบาล บ.ร.ว. เสนีย์ ปราโมช เมื่อวันที่ 6 ตุลาคม พ.ศ. 2519 โดยปี พลเรือเอกสงัด ชลออยู่ เป็นหัวหน้าคณะปฏิรูปการปกครองแผ่นดิน

(5) การปฏิวัติรัฐบาลนายทานินทร์ ทรัพย์วิเชียร เมื่อวันที่ 20 ตุลาคม 2520 โดยมีพลเรือเอกสงัด ชลออยู่ เป็นหัวหน้าคณะปฏิวัติ (คณะปฏิวัติชุดนี้เป็นคณะทหาร ชุกเดียวกันกับ คณะปฏิรูปการปกครองแผ่นดิน พ.ศ. 2519)

² ชัยอนันต์ สุนทวณิช, ประชาธิปไตย สังคมนิยม คอมมิวนิสต์กับการเมืองไทย, หน้า 243.

นั้น เป็นเพราะสาเหตุสำคัญ 2 ประการ คือ ¹ มีการปฏิวัติ - รัฐประหารเกิดขึ้นบ่อย ๆ ประการหนึ่ง และเป็นเพราะมีความไม่มั่นคงซึ่งเกิดขึ้นจากความขัดแย้งภายในรัฐสภา โดยคณะรัฐบาลไม่สามารถควบคุมคะแนนเสียงข้างมากไว้ได้ อีกประการหนึ่ง เช่น รัฐบาลในช่วงหลังสงครามระหว่างเดือนสิงหาคม พ.ศ.2487 จนถึง เดือนเมษายน พ.ศ.2491 ระยะเวลาเพียง 4 ปี มีรัฐบาลถึง 11 ชุด และมีผู้เข้ามาเป็นนายกรัฐมนตรีในช่วงนี้ถึง 5 คน คือ นายควง อภัยวงศ์ นายทวี บุญเกตุ ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช นายปรีดี พนมยงค์ และ นายพลเรือตรีถวัลย์ ชำรงนาวาสวัสดิ์ ² หรือในช่วงหลังเหตุการณ์วันที่ 14 ตุลาคม พ.ศ. 2516 ถึงวันที่ 20 ตุลาคม พ.ศ.2520 ซึ่งรวมเวลาประมาณ 3 ปีเศษ ก็มีรัฐบาลถึง 7 ชุด และมีนายกรัฐมนตรีพลเรือนรวม 4 คน คือนายสัญญา ชรรณศักดิ์ ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช และนายธานินทร์ กรัยวิเชียร

สำหรับนายกรัฐมนตรีที่เป็นทหารนั้นมี พ.อ.พระยาพลพลพยุหเสนา เป็นนายกรัฐมนตรีรวมทั้งสิ้น 5 ครั้ง รวมเวลาทั้งหมดที่เป็นนายกรัฐมนตรี 5 ปีเศษ จอมพล ป. พิบูลสงคราม เป็นนายกรัฐมนตรีรวม 8 ครั้ง รวมเวลาเป็นนายกรัฐมนตรี 14 ปี 8 เดือน จอมพลถนอม กิติขจร เป็นนายกรัฐมนตรีรวม 4 ครั้ง รวมเวลาอยู่ในตำแหน่ง 9 ปี 6 เดือน จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ เป็นนายกรัฐมนตรีสมัยเดียว (พ.ศ.2502 - 2506) แต่อยู่ในตำแหน่งถึง 4 ปี 10 เดือน พลเอกเกรียงศักดิ์ ชมะนันทน์ เป็นนายกรัฐมนตรี 2 ครั้ง มีเวลาอยู่ในตำแหน่งประมาณ 2 ปีเศษ ส่วนพลเอกเปรม ติณสูลานนท์ ขณะที่ทำการวิจัยนี้ เพิ่งจะเข้าดำรงตำแหน่งจึงยังไม่ทราบว่า จะอยู่ในตำแหน่งนานเท่าใด

อย่างไรก็ตาม ในช่วงที่นายกรัฐมนตรีทหารปกครองประเทศอยู่นั้นก็มีการปฏิวัติ รัฐประหารเกิดขึ้นเช่นเดียวกัน แต่การปฏิวัติรัฐประหารที่เกิดขึ้นทั้งหมดเป็นการแย่งชิงอำนาจกันเองระหว่างกลุ่มผู้นำทางทหาร หรือไม่ก็เป็นการยึดอำนาจตัวเองโดยมีวัตถุประสงค์

¹ เรื่องเดียวกัน.

² รัฐบาลที่มีพลเรือตรีถวัลย์ ชำรงนาวาสวัสดิ์ ถ้าพิจารณาโดยพฤตินัยและนิตินัยแล้ว อาจจัดได้ว่าเป็นรัฐบาลพลเรือน เพราะการได้มาซึ่งอำนาจและการบริหารประเทศเป็นไปตามวิถีทางรัฐธรรมนูญ โดยมีรัฐสภาและนักการเมืองฝ่ายพลเรือนให้การสนับสนุน

เพื่อให้ฐานอำนาจของตนมีความเข้มแข็งมากยิ่งขึ้น และมีการปฏิวัติรัฐประหารรวม 4 ครั้ง¹

สำหรับวิถีทางการเข้ามามีอำนาจของนายกรัฐมนตรียัง 16 คน และรัฐบาล ทั้ง 43 คณะดังกล่าวนี้ มีทั้งเข้ามาโดยการเลือกตั้งของประชาชน ตามวิถีทางรัฐธรรมนูญ และการแต่งตั้งโดยคณะปฏิวัติรัฐประหาร ผู้ที่เข้ามาเป็นนายกรัฐมนตรีโดยการสมัครรับเลือกตั้งเป็นผู้แทนราษฎร มีอยู่ 6 คน คือ (1) นางดวง อภัยวงศ์ (2) ม.ร.ว. เสนีย์ ปราโมช (ในช่วง พ.ศ. 2518 - 2519) (3) ม.ร.ว. กิติยศักดิ์ ปราโมช เป็นผู้แทนราษฎรจังหวัดพระนคร (4) นายปรีดี พนมยงค์ (5) หลวงธำรงนาวาสวัสดิ์ เป็นผู้แทนราษฎรจังหวัดพระนครศรีอยุธยา และ (6) จอมพล ป. พิบูลสงคราม เป็นผู้แทนราษฎรจังหวัดพระนครในสมัยการเลือกตั้งสกปรกถึงพุททกาล พ.ศ. 2500 ส่วนนายกรัฐมนตรีที่ได้รับการเลือกตั้งโดยบทบัญญัติรัฐธรรมนูญและหรือแต่งตั้งโดยคณะปฏิวัติรัฐประหาร โดยที่ไม่เคยสมัครรับเลือกตั้งเป็นผู้แทนราษฎรเลย มีอยู่ 10 คน คือ (1) พระยามโนปกรณนิติธาดา (2) พ.อ. พระยาพลพลพยุหเสนา (3) นายทวี บุณยเกตุ (4) นายพจน์ สารสิน (5) จอมพลถนอม กิตติขจร (6) จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ (7) นายสัญญา

¹ (1) การรัฐประหารรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม เมื่อวันที่ 29 พฤศจิกายน 2492 โดยคณะทหารกลุ่มหนึ่งซึ่งเรียกตัวเองว่า "คณะบริหารประเทศชั่วคราว" โดยมีจอมพลผิน ชุณหะวัณ เป็นหัวหน้าภายหลังการรัฐประหาร จอมพล ป. พิบูลสงคราม ก็ได้รับแต่งตั้งให้เป็นนายกรัฐมนตรีต่อไป.

(2) การรัฐประหารรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม เมื่อวันที่ 16 กันยายน 2500 โดยคณะทหารบกซึ่งมีจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ เป็นหัวหน้า.

(3) การปฏิวัติ เมื่อวันที่ 20 ตุลาคม 2501 โดยมี จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ เป็นหัวหน้า ซึ่งเกิดขึ้นภายหลังรัฐบาลพลโทถนอม กิตติขจร ลาออกจากตำแหน่งได้เพียงวันเดียว การปฏิวัติครั้งนี้นับว่า เป็นการเปิดทางให้จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ เข้ามาใช้อำนาจบริหารประเทศโดยตรง

(4) การปฏิวัติรัฐบาลจอมพลถนอม กิตติขจร เมื่อวันที่ 17 พฤศจิกายน 2514 โดยมี จอมพลถนอม กิตติขจร เป็นหัวหน้าคณะปฏิวัติ.

ธรรมศักดิ์ (8) นายชานินทร์ ทรัพย์วิเชียร (9) พลเอกเกรียงศักดิ์ ชมะนันทน์ และ (10) นายพลเอกเปรม ติณสูลานนท์ จะเห็นได้ว่านายกรัฐมนตรีที่มาจากการเลือกตั้งโดยประชาชนส่วนใหญ่เป็นพลเรือน ส่วนนายกรัฐมนตรีที่มาจากการแต่งตั้งโดยอาศัยบทบัญญัติในรัฐธรรมนูญและหรือคณะปฏิวัติรัฐประหารแต่งตั้งส่วนใหญ่เป็นทหาร หรือไม่ก็เป็นพลเรือนที่คณะทหารอุปโลกขึ้นมาให้เป็นนายกรัฐมนตรีชั่วคราว

จากข้อเท็จจริงที่ได้อธิบายมาแล้วข้างต้น ตำแหน่งนายกรัฐมนตรี และการจัดตั้งรัฐบาลของไทยในสมัยการปกครองระบอบประชาธิปไตย มีความผูกพันอยู่กับอิทธิพลของฝ่ายทหารอย่างใกล้ชิด กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ นับตั้งแต่มีการเปลี่ยนแปลงการปกครองเมื่อ พ.ศ. 2475 เป็นต้นมา อำนาจการบริหารประเทศได้ตกอยู่ภายใต้การครอบงำของฝ่ายทหารมาโดยตลอดนั่นเอง การปกครองในระบอบทหารนั้นโดยตัวของมันเองก็มีลักษณะที่เป็นเผด็จการ เพราะเป็นการปกครองที่ยึดถือกฎ ระเบียบ วินัย ที่เข้มงวดกวดขัน ผู้อยู่ใต้บังคับบัญชาจะต้องเชื่อฟังและปฏิบัติตามคำสั่งผู้บังคับบัญชาอย่างเคร่งครัดปราศจากข้อโต้แย้งใด ๆ เท่าที่ผ่านมานายกรัฐมนตรีที่มาจากทหารเกือบทุกคนก็มักจะใช้ความเข้มแข็งเด็ดขาดในการขจัดปัญหาข้อขัดแย้งต่าง ๆ ตามแบบฉบับของทหารซึ่งเข้าลักษณะ "อำนาจคือธรรม" โดยจะเห็นได้จากการสั่งลงโทษอย่างรุนแรงแก่ผู้ที่กระทำความผิดร้ายแรงต่อสังคมเพื่อสร้าง ความชอบธรรมในการปกครองของตน เช่น สั่งประหารชีวิตผู้ที่ลอบวางเพลิง ศาลาเฮโรอิน ข่มขืนกระทำชำเรา และปล้นฆ่า เป็นต้น การกระทำเช่นนี้มีส่วนทำให้บ้านเมืองเกิดความสงบเรียบร้อยอย่างฉับพลันอย่างเห็นได้ชัดในบางสมัย ประกอบกับรัฐบาลพลเรือนที่เข้ามามีอำนาจก็มักจะมีคามอ่อนแอและแตกแยกกันเอง ในขณะที่เดียวกันสื่อมวลชนต่าง ๆ ก็พยายามตอกย้ำให้ประชาชนเห็นว่า รัฐบาลพลเรือนไม่มีประสิทธิภาพในการปกครองประเทศ รัฐบาลทหารเท่านั้นที่เหมาะสมกับประเทศไทย พฤติกรรมต่าง ๆ เหล่านี้ย่อมจะมีส่วนโน้มนำให้ประชาชนมีความคิดความเชื่อและนิยมชมชอบระบบการปกครองแบบใช้อำนาจเด็ดขาด นั่นก็คือ เป็นการสร้างเสริมให้คนไทยมีบุคลิกภาพทางการเมืองแบบเผด็จการไปโดยปริยายนั่นเอง

2. สถาบันรัฐสภา เป็นสถาบันทางการเมืองที่มีความสำคัญและจำเป็นต่อระบบการปกครองแบบประชาธิปไตยอย่างมาก เพราะเป็นสถาบันตัวแทนของประชาชน ผู้เป็นเจ้าของอำนาจอธิปไตย หรืออำนาจอธิปไตยในการปกครองประเทศ (Popular Sovereignty)

รัฐสภา (National Assembly) จะประกอบขึ้นด้วยบุคคลที่ประชาชนได้รับมอบความไว้วางใจให้ไปทำหน้าที่ปกครองบ้านเมืองแทนตนด้วยการเลือกตั้ง¹ โดยมีหน้าที่ประชุมปรึกษาหารือในเรื่องต่าง ๆ อันเกี่ยวกับกิจการของรัฐ เช่น พิจารณาแก้ไขปัญหาความทุกข์ยากของประชาชน การอนุมัตินโยบายควบคุมและตรวจสอบการบริหารราชการแผ่นดินของฝ่ายบริหาร เป็นต้น² โดยทั่วไปแล้วนโยบายของรัฐที่ผ่านรัฐสภาจะออกมาในรูปของกฎหมายหรือพระราชบัญญัติต่าง ๆ ดังนั้นจึงมักนิยมเรียกรัฐสภาอีกอย่างหนึ่งว่า "สภานิติบัญญัติ" (Legislature)³

สำหรับบทบาท ฐานะและอำนาจหน้าที่ของรัฐสภาในแต่ละประเทศอาจมีความแตกต่างกันออกไปทั้งขึ้นอยู่กับระบบและความเป็นมาทางการเมืองของประเทศนั้น ๆ และที่สำคัญคือ ขอบเขตและความสัมพันธ์ระหว่างอำนาจนิติบัญญัติอำนาจบริหารซึ่งถูกกำหนดโดยรัฐธรรมนูญ ตลอดจนสภาพความสัมพันธ์ทางอำนาจในด้านความเป็นจริงทางการเมือง ซึ่งขึ้นอยู่กับความสัมพันธ์จากสถาบันทางการเมืองอื่น ๆ เช่น พรรคการเมือง กลุ่มผลประโยชน์ และประชาชาติ เป็นต้น ประเด็นสำคัญที่จะบ่งชี้ให้เห็นว่าประเทศนั้น ๆ มีความเป็นประชาธิปไตยโดยมากหรือน้อยเพียงไร มักจะอยู่ที่ความสัมพันธ์ระหว่างอำนาจนิติบัญญัติกับอำนาจบริหารนี้ กล่าวคือ ถ้ารัฐสภาถูกอิทธิพลของฝ่ายบริหารหรือระบบราชการครอบงำไว้ รัฐสภาก็มีสภาพไม่ผิดอะไรกับตรายางของทางราชการ (Rubber Stamp) ซึ่งมีไว้ประทับเพื่อให้

¹ ชัยอนันต์ สมุทวณิช และ เสริมรุพร กุศลวิพิทักษ์, กลไกรัฐสภา (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์พิมพ์เดส, 2518), กำน่า.

² เรื่องเดียวกัน, หน้า 22 - 27.

³ การเรียก "รัฐสภา" ว่า "สภานิติบัญญัติ" มีส่วนทำให้เกิดความเข้าใจไขว้-เขวในหมู่ประชาชนอยู่ไม่น้อยเหมือนกัน เพราะทำให้เข้าใจว่า รัฐสภามีหน้าที่ออกกฎหมายเพียงอย่างเดียว แต่ในความเป็นจริงแล้ว หน้าที่ออกกฎหมาย เช่น ครุฑพระราชบัญญัติ, อนุมัติพระราชกำหนด พระราชกฤษฎีกา เป็นเพียงหน้าที่หนึ่งในหลายหน้าที่ของรัฐสภาเท่านั้น ประการของคณะปฏิวัติ มติคณะรัฐมนตรี กฎกระทรวง เทศบัญญัติ ฯลฯ ก็เป็นกฎหมายเช่นเดียวกัน แต่ไม่จำเป็นต้องออกโดยรัฐสภา. - บุญชัย

เจตนารมณ์ของผู้นำในการปกครองประเทศมีความชอบธรรมและถูกต้องตามกฎหมายเท่านั้น ¹

ในกรณีประเทศไทยของเรา นับตั้งแต่ พ.ศ. 2475 เป็นต้นมา ถือได้ว่าเป็นการปกครองในระบบรัฐสภาติดต่อกันมาโดยตลอด แม้ในบางครั้งกลไกต่าง ๆ ของระบบรัฐสภาจะมีอยู่ก็แต่เพียงลายลักษณ์อักษร แต่รัฐธรรมนูญหรือธรรมนูญการปกครองราชอาณาจักรฉบับต่าง ๆ ต่างก็ยืนยันในความเชื่อมั่นที่มีต่อระบบรัฐสภานี้ทั้งสิ้น ² อย่างไรก็ตาม ถ้าพิจารณาถึงประเด็นความสัมพันธ์ระหว่างอำนาจฝ่ายนิติบัญญัติกับอำนาจฝ่ายบริหารที่กำหนดไว้ในรัฐธรรมนูญทั้ง 12 ฉบับ ³ จะพบว่าเกือบทั้งหมดเป็นความสัมพันธ์ซึ่งฝ่ายบริหารมีอำนาจเหนือกว่าฝ่ายนิติบัญญัติหลายประการ ยกเว้นเฉพาะ "พระราชบัญญัติธรรมนูญการปกครองแผ่นดินสยามชั่วคราว พุทธศักราช

¹ ชัยอนันต์ สมุทวณิช และ เศรษฐพร กุศริพิทักษ์, กลไกรัฐสภา, หน้า 1 - 3.

² โกสินทร์ วงศ์สุววัฒน์, ความเป็นมาของการปกครองในระบบรัฐสภาและระบบรัฐสภาในประเทศไทย. กรุงเทพมหานคร : เจริญวิทย์การพิมพ์, 2518), หน้า 78.

³

1. พระราชบัญญัติธรรมนูญการปกครองแผ่นดินสยามชั่วคราว พุทธศักราช 2475.
2. รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรสยาม พุทธศักราช 2475.
3. รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2489.
4. รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย (ฉบับชั่วคราว) พุทธศักราช 2490.
5. รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2492.
6. ธรรมนูญการปกครองราชอาณาจักร พุทธศักราช 2502.
7. รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2511.
8. ธรรมนูญการปกครองราชอาณาจักร พุทธศักราช 2515.
9. รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2517.
10. รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2519.
11. ธรรมนูญการปกครองราชอาณาจักร พุทธศักราช 2520.
12. รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2521.

หมายเหตุ - ไม่นับรวมรัฐธรรมนูญฉบับแก้ไขเพิ่มเติม

2475" เพียงฉบับเดียวเท่านั้น¹ กล่าวคืออีก 11 ฉบับ กำหนดให้องค์กษัตริย์ปฏิบัติ ประกอบด้วยสมาชิกที่มาจาก การเลือกตั้งโดยประชาชน (สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร) ส่วนหนึ่งกับสมาชิกที่มาจากแต่งตั้งของฝ่ายบริหาร (สมาชิกวุฒิสภา) เช่น รัฐธรรมนูญ (ฉบับถาวร) พ.ศ. 2475 บทเฉพาะกาล, พ.ศ. 2492, พ.ศ. 2511, พ.ศ. 2517 และ พ.ศ. 2521 เป็นต้น และบางฉบับก็ให้อำนาจฝ่ายบริหารแต่งตั้งสมาชิกวุฒิสภาทั้งหมด เช่น รัฐธรรมนูญฉบับ พ.ศ. 2490, พ.ศ. 2502, พ.ศ. 2515, พ.ศ. 2519 และ พ.ศ. 2520 เป็นต้น มีเพียงฉบับเดียวที่กำหนดให้สมาชิกวุฒิสภามาจากการเลือกตั้งทั้งหมด คือ รัฐธรรมนูญฉบับ พ.ศ. 2489 (ถ้าตัดบทเฉพาะกาลออกไป) เมื่อเป็นเช่นนี้ ก็ย่อมเป็นการยืนยันให้เห็นอย่างเด่นชัดว่า รัฐสภาไทยถูกครอบงำโดยฝ่ายบริหารมาโดยตลอดนั่นเอง

สำหรับบทบาทของ รัฐสภาและภาพพจน์ของประชาชนที่มีต่อสถาบันรัฐสภานั้นพอจะนำมาพิจารณาได้โดยย่อ ๆ ดังต่อไปนี้

(1) การครอบงำของฝ่ายบริหาร ดังได้กล่าวมาแล้วว่า องค์กษัตริย์ปฏิบัติของไทยเราเท่าที่ผ่านมามักจะประกอบไปด้วย สมาชิกวุฒิสภา (หรือสมาชิกสภาประเภทที่ 2) ซึ่งฝ่ายบริหารเป็นผู้แต่งตั้งเสมอ แม้ในบางยุคบางสมัยสมาชิกวุฒิสภาประเภทนี้จะมีอำนาจมากบ้างน้อยบ้างก็ตาม แต่ก็เห็นว่ามีส่วนชักขวางเจตนารมณ์ของประชาชนในนามของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรที่มาจาก การเลือกตั้งมิใช่น้อย ทั้งนี้เพราะสมาชิกวุฒิสภามีอำนาจยับยั้งร่างพระราชบัญญัติของสภาผู้แทนราษฎรได้ และในบางสมัยสมาชิกวุฒิสภายังมีอำนาจในการลงมติเกี่ยวกับพระราชบัญญัติสำคัญ ๆ เช่น พระราชบัญญัติว่าด้วยงบประมาณแผ่นดิน และลงมติไว้วางใจหรือไม่ไว้วางใจคณะรัฐมนตรีได้ด้วย การให้อำนาจหน้าที่ของวุฒิสภาเช่นนี้ ก็เท่ากับเป็นการลดบทบาทของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรให้ตกยกลงนั่นเอง นอกจากนี้ในบางสมัย ฝ่ายบริหารยังใช้อำนาจแต่งตั้งสมาชิก

¹ รัฐธรรมนูญฉบับนี้ ให้อำนาจแก่ฝ่ายนิติบัญญัติหรือรัฐสภา สามารถถอดถอนฝ่ายบริหารได้ ในขณะที่ฝ่ายบริหารหรือคณะรัฐมนตรีไม่มีอำนาจยุบสภา ซึ่ง ดร.กระมล ทองธรรมชาติ กล่าวว่าเป็นการปกครองโดยรัฐสภา (Assembly Government) หรือ "เนคิจการโดยรัฐสภา" - กระมล ทองธรรมชาติ, วิวัฒนาการของระบอบรัฐธรรมนูญไทย (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ ห.จ.ก. บรรณกิจเทรคดง, 2520., หน้า 40.

รัฐสภาทั้งหมดหรือที่เรียกว่า สภานิติบัญญัติ เพื่อคำจูนอำนาจของคนที่อีกฝ่าย ผลที่ตามมาก็คือ ทำให้ประชาชนมองไม่เห็นความสำคัญของสถาบันรัฐสภาและไม่เชื่อว่ารัฐสภาจะสามารถรักษาผลประโยชน์ของประเทศชาติและประชาชนได้ และเกิดความรู้สึกว่าสถาบันรัฐสภาเป็นเพียงละครการเมืองฉากหนึ่งที่ถูกครอบงำประเทศจัดขึ้นเพื่ออ้างความชอบธรรมในการปกครองของคนเท่านั้น ซึ่งพฤติกรรมทางการเมืองดังกล่าวนี้ย่อมจะมีส่วนทำให้ประชาชนขาดความเลื่อมใสศรัทธาและเกิดความเบื่อหน่ายในระบบการปกครองแบบรัฐสภาไม่มากนัก

(2) การปฏิวัติรัฐประหาร รัฐสภาไทยนอกจากจะถูกครอบงำโดยฝ่ายบริหารแล้วยังประสบกับการล้มลุกคลุกคลานเพราะการปฏิวัติรัฐประหารมาโดยตลอดอีกด้วย กล่าวคือทุกครั้งที่มีการปฏิวัติรัฐประหารเกิดขึ้น ก็มักจะมีการยุบสภานิติบัญญัติอยู่เสมอ การกระทำเช่นนี้ ย่อมจะทำให้สถาบันรัฐสภาไม่อาจจะพัฒนาองค์กรให้เข้มแข็งหรือเจริญก้าวหน้าไปได้เท่าที่ควร เพราะสภานิติบัญญัติจะมีความเข้มแข็งได้นั้นจะต้องใช้เวลาและมีการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง การปฏิวัติรัฐประหารและยุบเลิกรัฐสภาบ่อย ๆ นอกจากจะทำให้การพัฒนากระบวนการระบอบรัฐสภาชะงักงันแล้วยังทำให้สถาบันรัฐสภาไม่มีโอกาสได้แสดงบทบาทหรือผลงานของตนให้ประชาชนได้เห็นอีกด้วย และที่สำคัญก็คือ หลังการปฏิวัติรัฐประหารทุกครั้ง คณะผู้ก่อการมักจะแต่งตั้งสมาชิกสภานิติบัญญัติทั้งหมดทำหน้าที่แทนสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรที่มาจาก การเลือกตั้งของประชาชนเสมอ การกระทำเช่นนี้ ย่อมจะทำให้ประชาชนมองไม่เห็นคุณค่าของรัฐสภาที่มาจาก การเลือกตั้ง ดังนั้นการมีหรือไม่มีสภาผู้แทนราษฎรประชาชนส่วนใหญ่จึงรู้สึกเฉย ๆ ไม่ยินดียินร้ายอะไร และไม่คิดจะต่อต้านหรือชักชวนกัน การกระทำดังกล่าว ความรู้สึกท้อแท้ของประชาชนย่อมมีแนวโน้มที่จะทำให้บุคคลมีบุคลิกภาพทางการเมืองแบบเผด็จการได้โดยง่าย

(3) พฤติกรรมของนักการเมือง จากประสบการณ์ที่ผ่านมา ผู้แสวงหาอำนาจทางการเมืองไม่ว่าจะเป็นนักการเมืองพลเรือน ทหารหรือตำรวจ บุคคลเหล่านี้มีจำนวนไม่น้อยที่มีอุดมคติในลักษณะไม่สนับสนุนระบอบประชาธิปไตยอย่างจริงจัง การเข้ามาเกี่ยวข้องกับการเมืองก็ด้วยเหตุผลส่วนตัว นั่นคือ อำนาจความมั่นคง และเกียรติยศ บางคนไม่เข้าใจเสียด้วยซ้ำไปว่าการเมืองคืออะไร อำนาจหน้าที่ของผู้แทนราษฎรมีอะไรบ้าง ความไม่เข้าใจของนักการเมืองดังกล่าว โดยเฉพาะผู้ที่ได้เป็น ส.ส. หรือสมัครแล้วไม่ได้เป็นด้วย ได้สร้างภาพพจน์ของระบอบประชาธิปไตยไม่ถูกต้องให้แก่ประชาชน และทำให้ประชาชนคลายความเลื่อมใสในสถาบันผู้แทน

ราษฎรหรือรัฐสภาที่มาจากการเลือกตั้งลงไป สิ่งที่คุณเหล่านี้ใครจะทำมักจะเริ่มตั้งแต่วิธีการ
 รณรงค์หาเสียงเลือกตั้ง เช่นการแจกข้าวของ เงินทองหรือแม้กระทั่งกะปิ น้ำปลา ปลาหูไก่ม
 าลา แทนที่จะกล่าวถึงความดีของตน นโยบายของพรรค หรือ ถ่ายทอดความรู้ทางการเมือง
 ที่ถูกต้องให้แก่ประชาชน การหาเสียงมักจะเน้นหนักไปในการประกวดประชัน การสร้างถนน
 สร้างโรงเรียน สร้างโบสถ์ ซุกบ่อน้ำ ฯลฯ ซึ่งความจริงก็ไม่ไช่ของเสียหายในทางศีลธรรมแต่
 อย่างใด แต่จะเกิดความเสียหายอย่างใหญ่หลวงต่อระบบการเมืองแบบประชาธิปไตย เพราะ
 ผู้แทนราษฎรนั้นเป็นผู้ที่จะไปควบคุมการบริหารราชการแผ่นดินของรัฐบาล จัดตั้งรัฐบาล และ
 ออกกฎหมาย ไม่ใช่มีหน้าที่สร้างถาวรวัตถุดังกล่าวข้างต้น ผลสะท้อนที่ตามมาจากการหาเสียง
 โดยการแจกข้าวของเงินทอง ฯลฯ ก็คือ เมื่อได้เข้ามาเป็นผู้แทนแล้ว บุคคลเหล่านี้ก็จะพยายาม
 หาทางถอนทุนที่ลงไประหว่างการหาเสียงกลับคืน โดยวิธีการหาเสียงให้กับรัฐบาลบ้าง บีบเอา
 เงินจากรัฐบาลบ้าง ใช้อภิสิทธิ์ต่าง ๆ ในทางที่ไม่ถูกไม่ควรบ้าง ฯลฯ เรื่องท่านองนี้ ม.ร.ว.
 คึกฤทธิ์ ปราโมช อธิบดีนายรัฐมนตรีได้เคยเขียนบทวิจารณ์สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรชุด พ.ศ.
 2512 - 2514 ไว้ว่า

"...ผู้แทนที่สนับสนุนรัฐบาลนั่นเอง ในที่สุดก็กลายเป็นหนามยอกอก
 รัฐบาลยิ่งกว่าฝ่ายค้าน ถ้าความใจทุกอย่างบานเมืองก็พัง ถ้าไม่ตาม
 ใจเลยรัฐบาลก็พัง..... เป็นผู้แทนซึ่งฟาดฟันบันดาลให้เกิดมาสนับสนุน
 รัฐบาลโดยแท้ ใครเป็นรัฐบาลเป็นสนับสนุนได้หมด เพื่อเรียกร้องสิ่ง
 คอบแทน ซึ่งเป็นผลประโยชน์ของกันคนเป็นอย่างสูง หรือเรียกร้อง
 ผลประโยชน์ของตนเองเป็นอย่างต่ำ" ¹

การยุบสภาผู้แทนราษฎร เมื่อวันที่ 12 มกราคม พ.ศ. 2519 ของรัฐบาลสหพรรค
 ซึ่งมี ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช เป็นนายกรัฐมนตรี ก็อ้างเหตุผลว่า "รัฐบาลได้รับความกดดัน
 จากหลายฝ่าย มีสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรบางกลุ่มบางคณะ แย่งกันเป็นรัฐมนตรี เพื่อฉวยโอกาส

¹ ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช, สยามรัฐ, ฉบับวันที่ 22 พฤศจิกายน 2514,

เอาผลประโยชน์ส่วนตน ทำให้รัฐบาลขาดเสถียรภาพ และกระทบกระเทือนต่อความมั่นคงของประเทศ¹

พฤติกรรมของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรบางส่วนที่เป็นมาแล้วในอดีต ทำให้เกิดมีศัพท์เรียกสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรในลักษณะพรรคประชันเหยียดหยามต่าง ๆ นานา เช่น ส.ส. น้ำเน่า ส.ส. ชายตัว ส.ส. โสเภณี ส.ส. ผักถั่ว ส.ส. ปลาทุเค็ม ฯลฯ เป็นต้น และที่สำคัญคือ เมื่อนักการเมืองไทยทั้งในอดีตและปัจจุบันบางส่วนไม่มีอุดมคติที่แน่นอน ขาดคุณธรรมของนักการเมืองที่ดี ไม่เข้าใจในอำนาจหน้าที่ของตน ต้องการแต่อำนาจชื่อเสียงเกียรติยศเพียงอย่างเดียว เช่น มีการวิ่งเต้นเป็นรัฐมนตรี เพื่อให้มีอำนาจชื่อเสียงและมีโอกาสคอร์ปชั่น มีการแปรพักตร์เปลี่ยนสื่อย้ายจากพรรคโน้นไปพรรคนั้น ค้ายเห็นแก่อำมิสสินจ้างรางวัลเป็นที่ตั้ง ฯลฯ โดยนัยนี้ ภาพพจน์ประชาธิปไตยในความนึกคิดของประชาชนจึงค่อยๆ ค่อยๆ ลดลงไป และมองเห็นว่าการเมืองเป็นเรื่องสกปรกชั่วร้าย น่าขยะแขยง ไม่สามารถที่จะปกป้องคุ้มครองผลประโยชน์ของตนได้ มีแต่การทุจริตคอร์ปชั่น การฉ้อโกง เปลี่ยนหมุนเวียนของผู้มีอำนาจทางการเมือง (ไม่ว่าจะเป็นในสถาบันฝ่ายบริหารหรือฝ่ายนิติบัญญัติ) จึงเป็นเสมือนหนึ่ง "เหลือบผู้เก่าไปผู้ใหม่มา" ในสายตาประชาชน เมื่อความรู้สึกของประชาชนส่วนใหญ่ต่อบุคคลที่ประกอบกันขึ้นเป็นรัฐสภาเป็นไปในลักษณะเช่นนี้ จึงเป็นเงื่อนไขชักนำ ให้ผู้นำเผด็จการเข้ามาปกครองประเทศได้ง่าย โดยปราศจากการกีดกันของประชาชน และมีโอกาสสร้างค่านิยมแบบเผด็จการให้มั่นคงในสังคมไทยต่อไปอย่างไม่รู้จักจบสิ้น

3. สถาบันพรรคการเมือง กลไกการเมืองการปกครองที่สำคัญอย่างหนึ่งในระบอบประชาธิปไตยก็คือ พรรคการเมือง (Political Party) พรรคการเมืองเป็นที่รวมของบุคคลจำนวนมากซึ่งมีความคิดเห็นในทางการเมือง สังคม และเศรษฐกิจในแนวกว้าง ๆ ตรงกันโดยสมัครใจ และมีความมุ่งหวังที่จะได้รับเลือกตั้งเป็นรัฐบาล เพื่ออำนวยความสะดวกการปกครองด้วยการนำเอานโยบายของพรรคไปเป็นนโยบายของรัฐบาล แต่ถ้าหากพรรคยังไม่สามารถมีจำนวนสมาชิกที่ได้รับเลือกตั้งมากเพียงพอ ก็จะทำหน้าที่เป็นฝ่ายค้านเพื่อหา

¹ อรุณ วัชรระสวัสดี, เมื่อศึกถูหนึ่งเมือง (กรุงเทพมหานคร : ศึกษาสัมพันธ์, 2521). หน้า 208.; และ "ยุบสภา : เสียงบริภาษจากฝ่ายค้าน," ประชาชาติรายสัปดาห์, 3 (10 ม.ค. 197) : 6.

โอกาสเป็นรัฐบาลในโอกาสต่อไป¹

สำหรับประเทศของเรา ได้เริ่มมีองค์กรในรูปพรรคการเมืองพร้อม ๆ กับการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 โดยมี "คณะราษฎร" เปรียบเสมือนหนึ่งพรรคการเมืองพรรคแรกของไทย เพราะรัฐบาลขณะนั้นมิได้บัญญัติให้เสรีภาพในการจัดตั้งพรรคการเมือง ถึงแม้จะมีบุคคลคณะหนึ่งพยายามจัดตั้ง "คณะชาติ" ขึ้น แต่ก็ถูกฝ่ายรัฐบาลยับยั้งเอาไว้² ภายหลังจากสงครามโลกครั้งที่ 2 คือ ในปี พ.ศ. 2489 ฝ่ายทหารได้สูญเสียบทบาททางการเมืองฝ่ายพลเรือนเข้ามาแทนที่ พร้อมกับมีการประกาศใช้รัฐธรรมนูญฉบับ พ.ศ. 2489 และบัญญัติให้สิทธิเสรีภาพในการจัดตั้งพรรคการเมืองขึ้น (มาตรา 14) ทำให้ผู้จัดตั้งพรรคการเมืองขึ้นหลายพรรค อาทิ พรรคสหชีพ พรรคแนวรัฐธรรมนูญ พรรคประชาธิปไตย และพรรคก้าวหน้า เป็นต้น (ขณะนั้นยังไม่พระราชบัญญัติพรรคการเมือง) และในปี พ.ศ. 2492 พรรคการเมืองดังกล่าวต้องสลายตัวไป เนื่องจากรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม ชุดที่กำลังบริหารประเทศอยู่ในขณะนั้นทำรัฐประหารตัวเอง (รัฐประหาร 29 พฤศจิกายน พ.ศ. 2492) และออกกฎหมายห้ามชุมนุมทางการเมือง ต่อมาปี พ.ศ. 2498 คณะผู้บริหารประเทศกลุ่มเดียวกัน ยอมให้มีการจัดตั้งพรรคการเมืองได้อีก โดยมีพระราชบัญญัติพรรคการเมืองฉบับ พ.ศ. 2498³ (พ.ร.บ. พรรคการเมืองฉบับแรกของไทย) หลังจากนั้นก็มีพรรคการเมืองต่าง ๆ เกิดขึ้นมากมายราวกับดอกเห็ดในหน้าฝน เช่น พรรคเสรีมนังคศิลา พรรคประชาธิปไตย พรรคเสรีประชาธิปไตย พรรคธรรมมาธิปไตย

¹ ปรีชา หงษ์ไกรเลิศ, "อุดมการจัดตั้งพรรคการเมืองในประเทศไทย," วารสารสังคมศาสตร์, 13(เมษายน 2519) : 48 - 49.

² ขจักษ์ บุรุษพัฒน์, การเมืองและพรรคการเมืองของไทย (พระนคร : สำนักพิมพ์โอเคียนส์โทร, 2511), หน้า 167 - 172,

³ "พระราชบัญญัติพรรคการเมือง พุทธศักราช 2498," ราชกิจจานุเบกษา (ฉบับพิเศษ), เล่มที่ 72 ตอนที่ 77, ลงวันที่ 28 กันยายน 2498, หน้า 1 - 8.

พรรคเศรษฐกร พรรคชาตินิยม พรรคขบวนการไฮปาร์ค ฯลฯ เป็นต้น¹ ในปี พ.ศ. 2501 จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ได้ทำการปฏิวัติ (20 ตุลาคม พ.ศ. 2500) และมีประกาศของคณะปฏิวัติ ให้ยกเลิกพระราชบัญญัติพรรคการเมือง พ.ศ. 2498 ให้บรรดาพรรคการเมืองต่าง ๆ ที่จัดตั้งขึ้นมาตามพระราชบัญญัตินี้สิ้นสุดลงด้วย² เป็นผลให้พรรคการเมืองต้องสลายตัวไปอีกครึ่งหนึ่ง จนกระทั่งได้ประกาศใช้รัฐธรรมนูญฉบับ พ.ศ. 2511 และมีพระราชบัญญัติพรรคการเมือง ฉบับ พ.ศ. 2511 บังคับใช้³ (พ.ร.บ. พรรคการเมืองฉบับที่ 2) จึงได้มีการจัดตั้งพรรคการเมืองขึ้นอีก 10 กว่าพรรค เช่น พรรคสหประชาไทย พรรคประชาธิปไตย พรรคแนวประชาธิปไตย พรรคประชาชน พรรคเสรีประชาธิปไตย พรรคแนวร่วมเศรษฐกร ฯลฯ เป็นต้น⁴ ต่อมาในวันที่ 17 พฤศจิกายน พ.ศ. 2514 จอมพลถนอม กิตติขจร ได้ทำการปฏิวัติยึดอำนาจตัวเอง พร้อมกับนี้ก็มีประกาศของคณะปฏิวัติ ให้ยกเลิกพระราชบัญญัติพรรคการเมือง พ.ศ. 2511 รวมทั้งพรรคการเมืองต่าง ๆ โดยสิ้นเชิง⁵ ครั้นรัฐบาลปฏิวัติของจอมพลถนอม กิตติขจร จำต้องพ้นจากตำแหน่งไปเนื่องจากเหตุการณ์จลาจลเมื่อวันที่ 14 ตุลาคม 2516 เป็นผลให้รัฐบาลนายสัญญา ธรรมศักดิ์ ซึ่งเข้าบริหารประเทศสืบต่อมาประกาศใช้รัฐธรรมนูญ ฉบับ พ.ศ. 2517 และมีพระราช-

¹ เซาว์นวัศ สุกลาภา, พรรคการเมือง, พิมพ์ครั้งที่ 2 (กรุงเทพมหานคร : เจริญวิทย์การพิมพ์, 2517), หน้า 174 - 231.

² "ประกาศของคณะปฏิวัติ ฉบับที่ 8," ราชกิจจานุเบกษา (ฉบับพิเศษ), เล่มที่ 75, ตอนที่ 84, ลงวันที่ 21 ตุลาคม 2501, หน้า 4,

³ "พระราชบัญญัติพรรคการเมือง พ.ศ. 2500," ราชกิจจานุเบกษา, พิมพ์ที่ 85, ตอนที่ 94, ลงวันที่ 15 ตุลาคม 2511, หน้า 731 - 754.

⁴ เซาว์นวัศ สุกลาภา, พรรคการเมือง, หน้า 264 - 301.

⁵ "ประกาศของคณะปฏิวัติ ฉบับที่ 9," ราชกิจจานุเบกษา (ฉบับพิเศษ) เล่มที่ 88, ตอนที่ 126, ลงวันที่ 20 พฤศจิกายน 2514, หน้า 3.

บัญญัติพรรคการเมือง พ.ศ. 2517 บังคับใช้¹ (พ.ร.บ. พรรคการเมืองฉบับที่ 3) บุคคล
ในวงการต่าง ๆ จึงได้เคลื่อนไหวจัดตั้งพรรคการเมืองขึ้นรวม 56 พรรค² แต่หลังจาก
นั้น ประมาณ 2 ปีเศษ คือวันที่ 6 ตุลาคม พ.ศ. 2519 ก็มีรัฐประหารเกิดขึ้นอีก (หรือที่
เรียกว่า การปฏิรูปการปกครองแผ่นดิน) โดยมี พลเรือเอกสฤษดิ์ ธนะรัชต์ เป็นหัวหน้า
คณะปฏิรูปการปกครองแผ่นดินได้มีคำสั่งให้ยกเลิกพระราชบัญญัติพรรคการเมือง พ.ศ. 2517
และพรรคการเมืองต่าง ๆ สิ้นสุดลงทำนองเดียวกันกับคณะปฏิวัติรัฐประหารรุ่นก่อน ๆ ได้
เคยกระทำมาแล้วในอดีต แต่อย่างไรก็ตาม หลังจากที่มีประกาศใช้รัฐธรรมนูญฉบับ พ.ศ.
2521 (ฉบับปัจจุบัน) ก็มีนักการเมืองและบุคคลอาชีพต่าง ๆ รวมกลุ่มกันจัดตั้งองค์กรทาง
การเมืองขึ้นในรูปของพรรคการเมือง³ และดำเนินการทางการเมืองเช่นเดียวกับพรรค
การเมืองทั่ว ๆ ไป กลุ่มการเมืองที่ว่ามีได้แก่ กลุ่มกิจสังคม กลุ่มประชาธิปไตย กลุ่มชาติ
ไทย กลุ่มประชากรไทย กลุ่มพลังใหม่ กลุ่มสยามประชาธิปไตย กลุ่มแนวมหาชน (กลุ่ม
กระทิงแดง) ฯลฯ เป็นต้น

จากที่ได้กล่าวมาโดยย่อ ๆ นี้จะเห็นว่า พรรคการเมืองของไทยมิได้มีวิวัฒนาการ
อย่างราบรื่นเลย ต้องประสบกับการชะงักงันหลายครั้งหลายหนโดยผู้นำหรือรัฐบาลมิได้นำ
พาหรือเห็นความสำคัญของสถาบันพรรคการเมือง แต่ต้องการผูกขาดการใช้อำนาจการ
ปกครองประเทศให้นานที่สุดเท่าที่จะนานได้ เช่น ในสมัยของพรรคคณะราษฎร (พ.ศ.

¹ "พระราชบัญญัติพรรคการเมือง พ.ศ. 2517," ราชกิจจานุเบกษา (ฉบับพิเศษ) เล่มที่ 91 ตอนที่ 173 ลงวันที่ 15 ตุลาคม 2517, หน้า 1 - 26.

² จรูญ สุภาพ, "องค์กรการเมือง และการปกครอง : พรรคการเมือง" ใน การปกครองและการเมืองไทย, จรูญ สุภาพ, บรรณาธิการ (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, 2521), หน้า 194 - 195.

³ ในขณะที่เขียนรายงานการวิจัยนี้ องค์กรทางการเมืองต่าง ๆ ที่จัดตั้งขึ้นใน
รูปของพรรคการเมือง ทางราชการเรียกว่า "กลุ่มการเมือง" แทนคำว่า "พรรคการเมือง"
เนื่องจากยังไม่มีพระราชบัญญัติพรรคการเมืองฉบับใหม่ประกาศใช้

2475 - 2487) จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ (พ.ศ. 2502 - 2506) และ จอมพลถนอม กิตติขจร (พ.ศ. 2506 - 2512) เป็นต้น เป็นที่น่าสังเกตว่า ในสมัยรัฐบาลที่มีผู้นำ เป็นพลเรือนส่วนใหญ่จะให้มีสิทธิเสรีภาพแก่ประชาชนจัดตั้งพรรคการเมืองได้ แต่ก็มักจะ ประสบวิกฤตการณ์ต่าง ๆ รวมทั้งค่านิยมรัฐสภาด้วย จนเป็นเหตุให้กลุ่มทหารยกขึ้นมาเป็นข้อ อ้างทำการปฏิวัติรัฐประหารอยู่เสมอ และเมื่อก่อการสำเร็จก็จะตั้งตนเป็นรัฐบาลเสียเอง หรือไม่ก็อุปโลกลบุคคลกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งขึ้นมาเป็นรัฐบาลชั่วคราวโดยกลุ่มตนทำหน้าที่ควบคุม กำลังทางทหารและการดำเนินนโยบายของรัฐบาลให้เป็นไปในทิศทางที่ตนต้องการ ส่วน สถาบันรัฐสภาที่แต่งตั้งสมาชิกพรรคพวกของตนเข้าทำหน้าที่แทนสมาชิกที่มาจากการเลือกตั้ง ของประชาชนในขณะเดียวกันก็ล้มเลิกพรรคการเมือง ห้ามประชาชนเคลื่อนไหวใด ๆ ใน ทิศทางการเมืองและเป็นไปในลักษณะเช่นนี้เรื่อยมา อย่างไรก็ตาม ถ้าพิจารณาถึง ฐานะ และบทบาทของสถาบันพรรคการเมืองตลอดระยะเวลาเกือบ 50 ปีที่ผ่านมา จะพบว่าพรรค การเมืองสามารถดำเนินการทางการเมืองตามวิถีทางประชาธิปไตยจริง ๆ เพียง 10 ปี เศษ ๆ เท่านั้น ซึ่งเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้ระบอบประชาธิปไตยในสังคมไทยไม่มั่นคง ส่วน ลักษณะทั่วไปและสาเหตุที่ทำให้พรรคการเมืองไทยอ่อนแอไม่มั่นคงและมีลักษณะไม่เป็น พรรคการเมืองตามความหมายที่แท้จริงนั้น สืบเนื่องมาจาก ¹

(1) สังคมไทยมีการเปลี่ยนแปลงการเมืองการปกครองในแบบปฏิวัติรัฐประหารบ่อย ๆ ซึ่งทุกครั้งที่มีการปฏิวัติรัฐประหารเกิดขึ้นก็มักจะมีการยกเลิกพรรคการเมืองเสมอ เป็นเหตุให้พรรคการเมืองไม่สามารถดำเนินการและพัฒนาองค์กรอย่างต่อเนื่องได้ รวมทั้งขาดโอกาสที่จะแสดงบทบาทให้ประชาชนเชื่อมั่นในสถาบันพรรคการเมืองด้วย

(2) พรรคการเมืองไทยขาดฐานสนับสนุนจากมวลชน ทั้งนี้หมายความว่า พรรคการเมืองได้รับการสนับสนุนจากสมาชิกในวงแคบ ๆ เฉพาะผู้ที่เคารพนับถือหัวหน้าพรรคเป็นการส่วนตัว โดยประชาชนทั่วไปมิได้มีส่วนร่วมในการก่อตั้งพรรคแต่อย่างใด

¹ จรูญ สุภาพ, "องค์การการเมืองและการปกครอง : ใน การปกครองและการเมืองไทย" หน้า 191-192. และไพฑูริย์ ช่างเรียน, สังคมการเมืองและการปกครองของไทย, หน้า 126 - 127.

การก่อตั้งพรรคการเมืองจึงเป็นเรื่องของคนกลุ่มหนึ่งซึ่งมีไม่กี่คนเท่านั้น ที่สำคัญก็คือขาดการขยายสาขาพรรค ดังจะเห็นว่าพรรคการเมืองไทยทั้งหมดมีสำนักงานอยู่ในกรุงเทพมหานครเพียงแห่งเดียวเท่านั้น พรรคประชาธิปไตยเองซึ่งได้ชื่อว่าเป็นพรรคการเมืองที่เก่าแก่ที่สุด และก่อตั้งมากกว่า 30 ปี ก็มีสาขาพรรคอยู่ในต่างจังหวัดเพียง 2 - 3 แห่งเท่านั้น

(3) พรรคการเมืองไทยมีมากจนเกินความจำเป็น ดังจะเห็นได้ว่าในช่วง พ.ศ. 2489 - 2498 มี 9 พรรค, พ.ศ. 2498 - 2501 มี 30 พรรค, พ.ศ. 2511 - 2514 มี 15 พรรค, พ.ศ. 2517 - 2519 มี 56 พรรค แต่ในปัจจุบันยังไม่ทราบแน่ชัด เพราะยังไม่มีพระราชบัญญัติพรรคการเมืองให้จัดตั้งพรรคการเมืองได้ แต่ก็เชื่อว่าคงไม่น้อยกว่า 20 พรรค เมื่อเป็นเช่นนี้ย่อมจะทำให้สถานะของพรรคการเมืองไม่มีมั่นคงขาดการรวมกลุ่มที่เข้มแข็งและมีอำนาจต่อรองต่ำ

(4) การรวมกลุ่มจัดตั้งพรรคการเมือง มีไข่วางกันเพราะมีผลประโยชน์ทางค่านเศรษฐกิจและทางการเมืองโดยพื้นฐานดั้งเดิมร่วมกัน แต่เป็นการรวมกลุ่มกันเพื่อผลประโยชน์บางอย่างเฉพาะหน้าชั่วคราวครั้งชั่วคราว ดังนั้นจึงพบว่า มีพรรคการเมืองไทยจำนวนไม่น้อยเกิดขึ้นภายหลังการเลือกตั้งจากการรวมกลุ่มของ ส.ส. ที่แยกตัวเองออกจากพรรคเดิม

(5) ความล้มเหลวของพรรคการเมืองไทยตลอดระยะเวลาที่ผ่านมา ถ้าพิจารณาให้ถ่องแท้แล้วมิใช่เกิดจากสาเหตุเพียง 4 ประการ ดังกล่าวแล้วเท่านั้น แต่ยังมีปัจจัยอื่น ๆ อีกมากมาย โดยเฉพาะในค่านตัวบุคคล กล่าวคือ ถ้านักการเมืองไทยส่วนใหญ่ยังขาดอุดมการณ์ที่แน่นอน และมีเจตนาไม่บริสุทธิ์ที่จะดำเนินงานพรรคการเมืองให้เป็นไปตามเจตนารมณ์ของระบอบประชาธิปไตยอย่างแท้จริงแล้ว ก็หวังได้ยากที่จะทำให้พรรคการเมืองไทยมีความเป็นปึกแผ่นมั่นคง และได้รับการยอมรับจากประชาชน กรณีดังกล่าวนี้ จะเห็นได้จาก การโยกย้ายเปลี่ยนพรรค เปลี่ยนนโยบายจากพรรคโน้นไปสู่พรรคนี้อีกภายหลังการเลือกตั้ง นอกจากนี้ปัญหาทางค่านอุดมการณ์และเจตนารมณ์ของการเข้ามาเกี่ยวข้องกับการเมืองแล้ว ปัญหาค่านิยมของนักการเมืองที่ยึดมั่นในค่านตัวบุคคลมากกว่าอุดมการณ์ของพรรค

ก็นับว่าเป็นอุปสรรคสำคัญประการหนึ่งที่ทำให้พรรคการเมืองไทยล้มเลิกหรือสลายตัวไปได้ง่าย ๆ เช่น พรรคเสรีมนั่งคิลาสิ้นชื่อไป เมื่อจอมพล ป. พิบูลสงคราม หัวหน้าพรรคและพลตำรวจเอก ศรียานนท์ เลขาธิการพรรคต้องออกนอกประเทศ หรือ พรรคสหประชาไทย ซึ่งเป็นพรรครัฐบาลสมัยจอมพลถนอม กิตติขจร ก็สิ้นไปพร้อมกับการสิ้นอำนาจของจอมพลถนอม ฯลฯ เป็นต้น¹

จากสภาพทั่วไปทางค่านิยมเศรษฐกิจและการเมืองปกครองของไทยที่กล่าวมาแล้วนี้ ย่อมจะก่อให้เกิดค่านิยมทางสังคม (Social Value) และมีอิทธิพลต่อความรู้สึกนึกคิดทางการเมืองของประชาชน กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ ปัจจัยโครงสร้างพื้นฐานทางค่านิยมเมือง เศรษฐกิจ และสังคมที่ได้ประพุดติปฏิบัติสืบต่อกันมาตั้งแต่สมัยกรุงสุโขทัยจนกระทั่งถึงปัจจุบัน มีอิทธิพลต่อการสร้างเสริมบุคลิกภาพทางการเมืองของคนไทยเป็นอย่างมากนั่นเอง

การสร้างเสริมบุคลิกภาพทางการเมืองในสังคมไทย

ดังได้เคยกล่าวมาแล้วในตอนต้น ของบทที่ 4 ว่า องค์การหรือสถาบันสำคัญที่มีหน้าที่โดยตรงเกี่ยวกับการหล่อหลอมบุคลิกภาพทางการเมืองของบุคคลนั้น ได้แก่ สถาบันครอบครัว สถาบันการศึกษา กลุ่มเพื่อน กลุ่มอาชีพ สถาบันทางศาสนา ระบบราชการ ฯลฯ เป็นต้น สำหรับในสังคมไทย องค์การหรือสถาบันที่จัดได้ว่ามีบทบาทอย่างมากในการเสริมสร้างบุคลิกภาพทางการเมืองของคนไทยนั้น พอนำมากล่าว ได้โดยย่อดังนี้

1 สถาบันครอบครัว ครอบครัวไทยโดยทั่วไปไม่ว่าจะเป็นในเมืองหรือในชนบทมักจะประกอบด้วย พ่อ แม่ และลูกเป็นหลัก แต่อาจจะมีสมาชิกสมทบ เช่น ปู่ ย่า หรือตายายมาอาศัยรวมอยู่ด้วยบ้าง ทว่ามีเพียงส่วนน้อยเท่านั้น ภายในครอบครัวถือว่าพ่อเป็นหัวหน้าครอบครัว รองลงไปก็คือ แม่ พี่คนโต และน้องคนถัดไปตามลำดับ ความ

¹ปรีชา หงษ์ไกรเลิศ, "ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับการเมืองไทย," ใน การเมืองและสังคม, ประมวล นันทิยะกุล, บรรณาธิการ. (กรุงเทพมหานคร : โครงการเสริมความรู้ทางการเมืองและสังคมในระบอบประชาธิปไตย คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2520). หน้า 20.

เป็นหัวหน้าของพ่อในสมัยก่อนกล่าวได้ว่ามีอำนาจมากที่สุดทีเดียว แต่ในปัจจุบันนี้ค่อนข้างจะลดน้อยลงไปมาก คือไม่มีอำนาจเกินขนาดที่คนอื่น ๆ ในครอบครัวจะต้องเชื่อฟังและปฏิบัติตามทุกกรณีโดยเฉพาะในสังคมเมือง ทั้งนี้ฐานะความเป็นหัวหน้าครอบครัวของพ่อจึงเป็นเพียง "สัญลักษณ์" มากกว่า¹ ส่วนแม่ก็มีบทบาทใกล้เคียงกับพ่อโดยเฉพาะในเรื่องเกี่ยวกับใช้จ่ายใช้สอยเงินทองและเลี้ยงดูเด็ก ๆ ความสัมพันธ์ระหว่างพ่อแม่กับบุตรโดยมากมักจะเป็นไปแบบง่าย ๆ ไม่ใช่วิธีบังคับหรือวางกฎเกณฑ์ไว้นั่นนอนให้เด็กปฏิบัติ แต่จะสอนและทำเป็นตัวอย่าง² ทั้งนี้ครอบครัวไทยส่วนใหญ่จึงมีลักษณะแบบ ตามสบาย เด็กค่อนข้างจะถูกปล่อยให้เป็นอิสระอยู่มากทีเดียว

ส่วนการอบรมสั่งสอนเด็ก ๆ นั้น พ่อแม่ก็จะสอนให้ลูกเป็นคนสุภาพเรียบร้อย รู้จักที่ต่ำที่สูง เกรงครุฑในการเคารพเชื่อฟังพ่อแม่ รวมทั้งญาติผู้ใหญ่ด้วย และน้อง ๆ ก็ต้องปฏิบัติตามพี่ในทำนองเดียวกัน โดยยึดถือประเพณีหรือความคิดความเชื่อดั้งเดิมเป็นแนวทาง เช่น ถือว่าผู้ใหญ่หรือผู้ที่มีอายุมาก เป็นผู้วางโลกมาก่อนมีประสบการณ์ในชีวิตมาก หรือเป็นผู้รอบคอบรอบคอบ จึงย่อมมีความรู้ความฉลาด สุขุมและเข้าใจโลกมากกว่าทำอะไรจึงมักไม่ผิด ผู้น้อยหรือผู้เกิดทีหลังจึงต้องให้ความเคารพเชื่อฟัง โดยเฉพาะอย่างยิ่งพ่อแม่หรือผู้ปกครอง ซึ่งเป็นผู้มีพระคุณที่ให้การเลี้ยงดูมา ในสายตาของพ่อแม่แล้ว ลูกที่ดีเมื่อพบกับญาติผู้ใหญ่จะต้องแสดงการคารวะด้วยการกราบไหว้ การโค้งเพียงผู้หลักผู้ใหญ่แม่จะมีเหตุมีผลก็ถือว่าเป็นมารยาทที่ไม่ดีและไม่ควรกระทำอย่างยิ่ง ถ้าไม่เห็นด้วยก็ควรจะนิ่งเฉยเสียเวลาที่ผู้ใหญ่พูดคุยกันก็ไม่ควรจะนั่งฟังหรือร่วมสนทนาด้วย เมื่อการอบรมสั่งสอนลูกเป็นไปในลักษณะเช่นนี้ ย่อมเป็นการปลูกฝังให้เด็กเป็นกนยอมรับอะไรง่าย ๆ โดยไม่โต้แย้ง ซึ่งเท่ากับเป็นการปิดกั้นไม่ให้เด็กกล้าแสดงความคิดเห็นริเริ่มนั่นเอง นอกจากนั้นการเลี้ยงดูเด็กในครอบครัวไทย พ่อแม่ก็จะให้การประคบประหงมมากจนเกินไป อะไรที่เด็กพอจะช่วยตัวเอง ได้ผู้ใหญ่ก็จะทำให้เสียหมด กล่าวคือจะคอยติดตามเอาใจใส่

¹ กมล สมวิเชียร, ประชาธิปไตยกับสังคมไทย, หน้า 28.

² Wendell Blanchard, et al., Thailand : Its People, Its Society, Its Culture (New Haven : Area Files, 1958), p. 9.

ช่วยเหลืออยู่ตลอดเวลา ซึ่งเข้าลักษณะ "ลูกที่เลี้ยงไม่รู้จักโคเสียดี" ¹ การอบรมลูกยังเลี้ยงดูเด็กในครอบครัวไทยดังที่ได้กล่าวมาโดยย่อ ๆ นี้ ย่อมจะมีส่วนในการเสริมสร้างบุคลิกภาพทางการเมืองคนไทยเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งการไม่เปิดโอกาสให้เด็กได้แสดงความคิดเห็น การไม่มีส่วนร่วมในการตัดสินใจ การเน้นให้เด็กต้องเคารพเชื่อฟังผู้ใหญ่โดยไมโต้แย้ง ฯลฯ สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ล้วนแล้วแต่มีลักษณะที่ขัดกับอุดมการณ์ปกครองในระบอบประชาธิปไตยทั้งสิ้น กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ ครอบครัวไทยเป็นตัวจักรสำคัญในการหล่อหลอมให้คนไทยมีบุคลิกภาพทางการเมืองแบบเผด็จการนั่นเอง

2. สถาบันการศึกษา สำหรับในด้านการศึกษา ระบบการศึกษาไทยยึดปรัชญาศึกษาแบบ **Essentialism** ² ซึ่งถือว่า ความรู้ ทักษะ ทักษะ ทักษะ และอุดมคติของสังคมเป็นสิ่งจำเป็นที่จะต้องถ่ายทอดให้แก่นุชนรุ่นหลัง นักเรียนทุกคนในทุกๆ ระดับจะต้องเรียนรู้ในสิ่งเหล่านี้มากบ้าง น้อยบ้างตามลักษณะสาขาวิชาที่เรียน ดังนั้นการจัดการศึกษาจึงเน้นหนักในทางการรักษาความรู้และวัฒนธรรม มากกว่าการสร้างเสริมให้ยูเรียนมีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์หรือแสวงหาความรู้ใหม่ ๆ การเรียนการสอนก็ต้องยอมรับว่าครูเป็นผู้รู้ เรื่องของสังคมดีที่สุด ครูเป็นแม่พิมพ์ที่ทุกควรเคารพและยึดถือเป็นแบบอย่าง ความกตัญญูเห็นของครูย่อมเป็นสิ่งที่ดีที่ต้องเสมอ กล่าวอีกนัยหนึ่ง ครูคือมาตรฐานความดีงามและความจริงทั้งปวงสำหรับนักเรียน การสอนของครูใช้วิธีบอกเนื้อหาหรือแสดงปรากฏการณ์ให้นักเรียนท่องจำเป็นพื้น การทดลองปฏิบัติ การถกเถียงปัญหา ในห้องเรียน เป็นสิ่งที่ไม่ค่อยจะจำเป็นนัก การจัดที่นั่งก็เอาความสะดวกในการเรียกชื่อลงเวลาของครูเป็นหลัก การเคลื่อนย้ายที่นั่ง เป็นสิ่งที่ครูไทยไม่สนับสนุน การแบ่งกลุ่มนักเรียนก็ใช้วิธีเอาคนเรียนดีไว้ห้อง ก.ข.ค. ตามลำดับ เพื่อความสะดวกในการสอนของครู ³ ลักษณะของการศึกษาเช่นนี้จึงเป็นการศึกษาที่ครูเป็นผู้ถ่ายทอดความรู้ให้แก่เพียงฝ่ายเดียว (**Teacher Center Study**) ดังนั้นการเรียนที่ได้ผลจึงหมายถึงการท่องจำให้ได้มากที่สุด และการเรียนนี้ได้ก็คือทั้งหมด

¹ อานนท์ อาภาภิรม, สังคมวัฒนธรรมและประเพณีไทย, หน้า ๑7.

² ภิญโญ สาร, หลักบริหารการศึกษา (พระนคร : สำนักพิมพ์วัฒนาพานิช (แผนกโรงงาน), 2514) หน้า 59.

ถึงการท่องจำและการตอบคำถามในแนวที่ผู้สอนเชื่อหรือที่เคยสอนไว้¹

อย่างไรก็ตาม ในปัจจุบันแม้ว่าการศึกษาศึกษาของไทยจะได้นำเอาทฤษฎีการเรียนรู้ การสอนที่เน้นให้นักเรียนลงมือปฏิบัติการเอง (Learning by Doing) โดยถือว่านักเรียน เป็นศูนย์กลางการเรียนการสอน (Child Center Study) แต่ครูส่วนใหญ่ก็ยังยึดถือเอา วิธีการสอนแบบเดิมอยู่ ในระดับโรงเรียนชั้นประถมและมัธยม ซึ่งเป็นสถาบันอบรมกลมเกลียว จิตใจ ยาวขนต่อจากสถาบันครอบครัว ก็มักจะอบรมสั่งสอนโดยย่ำให้นักเรียนเชื่อฟังและเคารพ พ่อแม่ ครูอาจารย์หรือผู้ใหญ่ใหญ่ เข้มงวดกวดขันในเรื่องระเบียบวินัย การแต่งกายและความ ประพฤติ โดยถือว่าครูเป็นผู้ที่ได้รับมอบอำนาจในการปกครองต่อจากพ่อแม่ ดังนั้นจึงมีสิทธิที่จะ ใช้อำนาจลงโทษเด็ก และการลงโทษเด็กก็มักจะใช้อารมณ์มากกว่าเหตุผลเพื่อให้เด็กเกรงกลัว และยอมรับในอำนาจที่ครูมีอยู่ การอบรมของครูเช่นนี้ ย่อมเป็นการย่ำให้เด็กมีลักษณะอำนาจ นิยม ซึ่งได้รับมาจากสถาบันครอบครัวให้ฝังแน่นยิ่งขึ้น ลักษณะการเรียนการสอนเช่นว่านี้ มิใช่มีอยู่เฉพาะในโรงเรียนระดับประถมหรือมัธยมเท่านั้น แม้แต่ในระดับมหาวิทยาลัยและสถาบัน การศึกษาชั้นสูงทั่วไปซึ่งได้ชื่อว่าผู้เรียนเป็นปญฺญาชน ก็มีลักษณะในทำนองเดียวกัน กล่าวคือ การศึกษาในระดับมหาวิทยาลัยนั้น ควรที่จะให้นิสิตนักศึกษาได้มีโอกาสแสดงความคิดเห็นหรือ ไขความคิดเห็นของตนถึงกษาศึกษาพิจารณาวิเคราะห์ปัญหาต่าง ๆ โดยหลักเหตุผลอย่างอิสระ แต่ ก็ปรากฏว่าแทบจะไม่มีอยู่เลย ทั้งนี้เนื่องจากเราขาดเสรีภาพทางวิชาการ² การแสดง ความคิดเห็นในลักษณะโต้เถียงหรือวิพากษ์วิจารณ์ความถูกต้องความเชื่อของผู้สอนก็มักจะถูกเพ่งเล็ง ว่าเป็นคนหัวรุนแรงและเป็นสิ่งที่ครูไทยไม่ชอบหรือไม่สนับสนุน เพื่อนิสิตนักศึกษาเองก็ไม่ อยากรบค้ำสมาคมด้วย เมื่อบรรยากาศทางการศึกษาเป็นไปในลักษณะเช่นนี้ ย่อมจะทำให้ นักศึกษาขาดลักษณะของการ เป็นนักคิดนักวิพากษ์วิจารณ์ ซึ่งนั่นก็คือลักษณะของผู้ที่มีบุคลิกภาพ ทางการ เมืองแบบเผด็จการนั่นเอง

ส่วนในด้านเนื้อหาสาระวิชาที่สอนเกี่ยวกับสังคมการเมือง และการปกครองนั้นก็พอ

¹ ร.ท. ไกรวุธ จิระบุตร "ทัศนคติทางการเมืองของนิสิตนักศึกษาไทย," หน้า 69,

² ธวัชพันธ์ สมุทพันธุ์, "เสรีภาพทางวิชาการ," พัฒนวิचार ภาสกร, 13

มีอยู่บ้างในทุกระดับชั้น แต่คิดว่ายังมีน้อยมากเมื่อพิจารณาถึงอุดมการณ์ของชาติที่ต้องการให้ประเทศปกครองแบบประชาธิปไตย (ยกเว้นนิสิตนักศึกษาที่เรียนสาขารัฐศาสตร์และนิติศาสตร์) การสอนเรื่องสิทธิเสรีภาพ หลักการและอุดมการณ์ประชาธิปไตยนั้นมีอยู่จริง และมีการสอนกันอย่างจริงจัง เช่น ในวิชาหน้าที่พลเมืองหรือสังคมศึกษา แต่เป็นการสอนเน้นให้เด็กท่องจำ เพื่อนำไปสอบให้คะแนนมาก ๆ มิใช่เรียนเพื่อนำไปปฏิบัติ เพราะสิ่งเหล่านี้เป็นเรื่องเกี่ยวกับการเมืองซึ่งนักเรียนนิสิตนักศึกษาไม่ควรจะไปเกี่ยวข้องกับ จริงอยู่การอบรมกล่อมเกลานักเรียนนิสิตนักศึกษาโดยเฉพาะในระดับอุดมศึกษาแม้จะมีได้ปลูกฝังกานิยมแบบเผด็จการโดยตรง แต่ก็ไม่ได้อสอนให้เด็กเข้าใจอย่างถ่องแท้ถึงการปกครองแบบประชาธิปไตย นอกจากนั้นการจัดกิจกรรมใด ๆ ในลักษณะที่เกี่ยวข้องกับสังคมหรือการเมืองมักจะถูกเพ่งเล็งจากทางการและถูกควบคุมโดยครูอาจารย์อย่างใกล้ชิด ซึ่งเป็นการปิดกั้นไม่ให้เด็กขาดการฝึกปรือระบอบประชาธิปไตยในทางปฏิบัตินั่นเอง

จากที่ได้กล่าวมาโดยย่อ ๆ นี้ พอจะชี้ให้เห็นว่า ระบบการศึกษาของไทยนั้น เน้นการถ่ายทอดวัฒนธรรม (Cultural Transmission) และการฝึกอบรมเยาวชน ให้เป็นสมาชิกที่ดีตามแบบอย่างของผู้ใหญ่ที่เขาประพฤติปฏิบัติสืบต่อ ๆ กันมา กล่าวคือ การศึกษาในระดับโรงเรียนประถมและมัธยมสอนให้เด็กไทย เป็นคนหัวอ่อนว่านอนสอนง่าย ไม่กล้าวิพากษ์วิจารณ์สังคม ชาติความเป็นตัวเอง นิยมในอำนาจหรืออำนาจนิยม ปลูกฝังจิตใจให้อยากเป็นเจ้าคนนายคน ฯลฯ ซึ่งลักษณะดังกล่าวนี้ ล้วนแล้วแต่ส่งเสริมให้คนไทยมีบุคลิกภาพทางการเมืองแบบเผด็จการทั้งสิ้น ส่วนในระดับอุดมศึกษา หลักสูตรการเรียนการสอนแม้จะไม่ได้ฝึกฝนให้นิสิตนักศึกษามีจิตใจเป็นเผด็จการ แต่ก็ไม่ถึงกับจะสามารถถอดลบบราวโคลหรือวิวัฒนาการบุคลิกภาพแบบเผด็จการที่ได้รับปลูกฝังมาจากสถาบันครอบครัวและการศึกษาในระดับโรงเรียนประถมหรือมัธยมให้หมดไปได้

3. สถาบันศาสนา ศาสนาเป็นปัจจัยสำคัญอย่างหนึ่งแห่งที่มาของค่านิยม (value) ปทัศฐาน (Norms) และวัฒนธรรม (Culture) ในสังคมของมนุษย์¹ ทั้งนี้เพราะศาสนามีความสัมพันธ์กับชีวิตของมนุษย์ทุกคนในสังคม ดังนั้นบทบาทของศาสนาจึงมีอิทธิพลต่อแนว

¹ จีวีวรรณ วรณประเสริฐ, สังคมไทย, หน้า 211.

ความคิด พฤติกรรม หรือการหล่อหลอมบุคลิกภาพของคนเราอย่างมาก

สำหรับในสังคมไทย มีผู้นับถือศาสนาพุทธถึงร้อยละ 96.4 และอีกร้อยละ 3.6 เป็นผู้นับถือศาสนาอิสลาม คริสต์ ฮินดูและศาสนาอื่น ๆ¹ คนไทยที่นับถือศาสนาพุทธมีกระจุกกระจายอยู่ทุกจังหวัดในทั่วทุกภาคของประเทศ ส่วนคนไทยที่นับถืออิสลามส่วนใหญ่อยู่ใน 4 จังหวัดภาคใต้ คือ ปัตตานี ยะลา นราธิวาส และสตูล ส่วนที่นับถือศาสนาคริสต์และศาสนาอื่น ๆ ก็มีอยู่ในกรุงเทพฯ และจังหวัดเชียงใหม่เป็นส่วนใหญ่

ศาสนาพุทธนั้นถือว่าเป็นศาสนาประจำชาติไทย และพระมหากษัตริย์ทุกพระองค์ทรงเป็นพุทธมามกะ กล่าวได้ว่าพุทธศาสนากับชาวไทยโดยเฉพาะผู้ที่เป็นพุทธศาสนิกชนเป็นสิ่งที่แยกกันไม่ออก เพราะความรู้สึกเคารพนับถือและศรัทธาในพุทธศาสนาได้ฝังแน่นอยู่ในสายเลือดของคนไทยมาตั้งแต่เกิดจนตาย ศาสนาพุทธได้เข้ามาประดิษฐานอย่างมั่นคงในสังคมไทยนับเป็นเวลาหลายพันปี² จนกระทั่งเกิดเป็นสถาบันวัดและพระสงฆ์ขึ้น มีบทบาทเกี่ยวข้องกับความเป็นอยู่ทุกอย่างและในทุก ๆ ระยะเวลาชีวิตของประชาชนคนไทย ในสังคมไทยเกือบทุกหมู่บ้านจะมีวัดประจำหมู่บ้านของตน และเป็นศูนย์กลางซึ่งถือว่าเป็นสมบัติรวมของคนทั้งหมู่บ้าน ดังนั้นวัดจึงเป็นศูนย์กลางของสังคมไทยในระดับหมู่บ้านที่สำคัญยิ่ง ถ้าพิจารณาถึงความสำคัญและบทบาทของวัดในฐานะเป็นสถาบันสำคัญทางพุทธศาสนาแล้ว พอสรุปได้ดังนี้³ (1) เป็นสถานการศึกษาหรือโรงเรียน (2) เป็นสถานพยาบาลหรือโรงพยาบาล (3) เป็นที่พักคนเดินทางหรือเสมือนหนึ่งโรงแรม (4) เป็นสโมสรที่ชาวบ้านมาพบปะสังสรรค์ พักผ่อนหย่อนใจ และจัดงานเทศกาลต่าง ๆ หรือเสมือนสถานบันเทิง

¹ สวาท เสนาณรงค์, ภูมิศาสตร์ประเทศไทย (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, 2516) หน้า 13.

² ไพรคณู สภาการศึกษามหาจุฬาราชวิทยาลัย, ประวัติศาสตร์พุทธศาสนา ฉบับมณฑลภาค 2 (พระนคร : พุทธอุปถัมภ์การพิมพ์, 2515), หน้า 108-109; และ จำนงค์ ทองประเสริฐ, ประวัติพุทธศาสนาในภาคเหนือ (กรุงเทพมหานคร : อภิธรรมมูลนิธิมหาธาตุวิทยาลัย, 2514), หน้า 285 - 300.

³ พุทธสมาคมแห่งประเทศไทยในพระบรมราชูปถัมภ์และสยามสมาคมในพระบรมราชูปถัมภ์, การสัมมนา เรื่อง พุทธศาสนากับสังคมไทยปัจจุบัน (พระนคร : สยามสมาคม, 2513), หน้า 16 และ แสงจันทร์งาม "พุทธศาสนากับสังคมไทยปัจจุบัน", สังคมศาสตร์ปริทัศน์, 6 (ธันวาคม 2511-กุมภาพันธ์ 2512) หน้า 6 - 9.

เรียงรมย์ (5) เป็นที่ไกลเกลียดชังพิพาท หรือ โรงศาล (6) เป็นศูนย์กลางคิดป้วนธรรม หรือเสมือนหนึ่งเป็นพิพิธภัณฑ (7) เป็นคลังพัสดุสำหรับเก็บสิ่งของเครื่องใช้ต่าง ๆ ซึ่งชาวบ้านได้ร่วมกันเมื่อมีงานวัดและยืมไปใช้เมื่อคนมีงาน (8) เป็นศูนย์กลางการบริหาร หรือการปกครองที่ดำเนินผู้ใหญ่ว่านจะเรียกประชุมลูกบ้านเพื่อแจ้งกิจการต่าง ๆ (9) เป็นที่ประกอบพิธีกรรม หรือให้บริการคานพิธีกรรมต่าง ๆ อันเป็นเรื่องผูกพันกับชีวิตของทุกคนในระยะต่าง ๆ

จากที่ไต่ถามมาแล้วนี้ ชี้ให้เห็นว่า พุทธศาสนามีความสัมพันธ์กับชีวิตความเป็นอยู่ของคนไทยอย่างลึกซึ้ง ส่วนบทบาทของศาสนาพุทธในแง่ที่เกี่ยวกับการสร้างจิตใจของคนไทยในทางการเมืองนั้น อาจจะนำมาพิจารณาได้ดังนี้

ก. คำสอนที่เป็นแก่นแท้ของพุทธศาสนา (Essence of Original Religion)
 พุทธศาสนาแม้จะไม่ใช่วิทยาศาสตร์ แต่พระธรรมคำสั่งสอนของพุทธศาสนาทุกอย่างล้วนเป็นคำสอนที่ประกอบด้วยเหตุผลตามหลักวิทยาศาสตร์ ซึ่งยากแก่การที่จะหาเหตุผลใด ๆ มาลบล้างได้ ถ้าพิจารณาถึงแก่นแท้ของพุทธศาสนาอย่างแท้จริงแล้ว จะพบว่าไม่มีคำสอนใดเลยที่มีลักษณะเป็นอุปสรรคขัดขวางต่อการปกครองแบบประชาธิปไตย แต่กลับจะส่งเสริมให้ระบอบประชาธิปไตยพัฒนาก้าวหน้าและเจริญมั่นคงอีกด้วย เช่น สอนให้คนรู้จักใคร่ครวญหาเหตุผลไม่มุงงายหรือเชื่ออะไรง่าย ๆ (กาลามสูตร) การตระหนักในเหตุผลกระทำแต่กรรมดี (ห้าศีลคือห้าชั่วโคจร), ให้ร่วมมือร่วมใจกันประกอบกิจการงาน (สามัคคีธรรม), มีความเชื่อมั่นในตัวเอง (ตนเป็นที่พึ่งแห่งตน), รู้จักเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่เพื่อนมนุษย์ (การบำเพ็ญทานหรือบริจาคทานเพื่อสงเคราะห์ผู้อื่น), มีความซื่อสัตย์สุจริตต่อตัวเองและผู้อื่น (กายสุจริต วาจสุจริต และมโนสุจริต), รู้จักเหตุ รู้จักผล รู้จักตน รู้จักประมาณ รู้จักกาละ รู้จักชุมชน รู้จักความแตกต่างแห่งบุคคล (สัพบุรีสธรรม 7) มีความกระตือรือร้นขยันหมั่นเพียรในการประกอบกิจการงานใช้สติปัญญาใคร่ครวญ ตรวจตราเหตุผล (ฉันทะ วิริยะ จิตตะ วิมังสา) มีความซื่อสัตย์ต่อกัน แก้อิทธิบาท 4 (สัจจะ ทมะ ขันติ จาคะ) ฯลฯ คำสอนของพุทธศาสนาที่ยกมาเพียงบางส่วนนี้จะเห็นได้ว่า ล้วนแล้วแต่มีลักษณะที่สอดคล้องกับอุดมการประชาธิปไตยทั้งสิ้น

ข. คำสอนที่ปรากฏในสภาพความเป็นจริง (Realistic Religion) เนื่อง
จากศาสนาพุทธโคตมคติขึ้นในโลกมานานกว่า 2500 ปี และมีการปฏิบัติสืบทอดกันมาหลาย
ยุคหลายสมัย ประกอบกับศาสนาพุทธมีกำเนิดมาในบรรยากาศของศาสนาพราหมณ์และฮินดู
ดังนั้นเมื่อศาสนาพุทธถูกนำมาเผยแพร่ในสังคมไทยซึ่งคนไทยเองก็มีความเชื่อดั้งเดิมใน
เรื่อง ภูตผีปีศาจอยู่ก่อนแล้ว จึงเป็นเหตุให้คนไทยส่วนใหญ่ที่ไม่ได้ศึกษาธรรมะของพุทธ
ศาสนาอย่างถ่องแท้ตกอยู่ในสภาพที่สับสน โดยแยกไม่ออกว่าอะไร คือคำสอนของพุทธศาสนา
ที่แท้จริง และอะไรคือความเชื่อของศาสนาพราหมณ์หรือศาสนาอื่น ๆ เมื่อเริ่มเห็นนิมิตเข้า
ความเชื่อในหลักธรรมพุทธศาสนาอันแท้จริงของคนไทย จึงอยู่ในลักษณะเลอะเลือนแฉะถูกตี
ความผิดเบือนไปจากคำสอนดั้งเดิมหลายประการ ประกอบกับพุทธศาสนารับรองเรื่อง
อำนาจของ "กรรม"¹ เพราะฉะนั้นจึงเกิดความเชื่อว่าการเกิดทุกชนิดเกิดจากแรงกรรมที่
ได้กระทำไว้ซึ่งนำไปสู่ความเชื่อในเรื่องการเวียนว่ายตายเกิด หรือวัฏสงสาร กล่าวอีกนัย
หนึ่งก็คือ ทำให้คนไทยเชื่อว่า ชาตีก่อนและชาติหน้ามีจริง ผลแห่งกรรมที่ทำได้แต่ชาติปาง
ก่อนจะส่งผลมาถึงชาตินี้ และกรรมที่ทำได้ในชาตินี้ก็จะส่งผลไปถึงชาติหน้า ความเชื่อใน
ท่านอนันตนิยมนี้อาจมีผลให้คนไทยส่วนใหญ่ของประเทศขาดความกระตือรือร้น โดยคิดว่าชาตีก่อนตนมิ
ได้ทำกรรมดีไว้ ชาตินี้จึงต้องมารับกรรมและต้องทนทุกข์รับกรรมเพื่อคอยรับความสุขในภพ
หน้า และยิ่งไปกว่านั้นยอมทำให้คนไทยส่วนมากยอมรับนับถือคนรวยที่คดโกงไม่สุจริตว่าเป็น
คนมีเกียรติในสังคม² เชื้อพืงและปฏิบัติตามผู้มีอำนาจอย่างวานอนสอนง่าย เพราะคิดว่า
เขาเหล่านั้นทำกรรมดีหรือทำบุญในชาตีก่อนเอาไว้มาก ซึ่งทำให้เขามั่งมีศรีสุขและมีอำนาจ
วาสนาในชาตินี้ ซึ่งสอดคล้องกับคำพังเพยโบราณที่ว่า "แข่งเรือแข่งพายแข่งไค้ แต่แข่ง
บุญวาสนาแข่งไม่ได้"

เมื่อคนไทยเชื่อในเรื่องของกรรมหรือกฎแห่งกรรมท่านอนันตนิยมนี้นี้ จึงทำให้คนไทยส่วนใหญ่
ล้มเลิกถึงศีล เมื่อศีลไม่มี สมาธิก็ไม่มา ปัญญาย่อมไม่เกิด³ บุคคลจึงหันไปแสวงหาทาง

¹ อานนท์ อากาภิรม, สังคม วัฒนธรรมและประเพณีไทย, หน้า 53.

² ไพบูลย์ ช่างเขียน, สังคมการเมืองและการปกครองของไทย, หน้า 123.

³ อานนท์ อากาภิรม, สังคม วัฒนธรรมและประเพณีไทย, หน้า 54.

ออกโดยวิธีอื่นที่สะดวกและง่ายกว่า ซึ่งเชื่อว่าจะเป็นที่พึงพอใจได้ นั่นคือ การกราบไหว้บูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ผีสงนางไม้ ปฏิบัติตามลัทธิไสยศาสตร์ ยึดถือเครื่องรางของขลัง เวทมนต์คาถา เสน่ห์ อธิษฐาน เสน่ห์หิน กินปูน ฯลฯ อันไม่ใช่หลักธรรมของพุทธศาสนา

นอกจากนั้นโหราศาสตร์ ยังได้เข้ามามีบทบาทต่อการดำเนินชีวิตของคนไทยอย่างกว้างขวางอีกด้วย ดังจะเห็นได้จากสื่อมวลชนเกือบทุกชนิดในสังคมไทย อาทิ หนังสือพิมพ์รายวัน รายสัปดาห์ และวิทยุกระจายเสียงเป็นส่วนมาก ได้จัดคอลัมน์และรายการพยากรณ์ โชคละเคราะห์ของบุคคลเป็นประจำ การจัดพิธีกรรมและสร้างถาวรวัตถุต่าง ๆ ก็มักจะมีการหาฤกษ์ยามเสมอ เช่น วันแต่งงาน วันขึ้นบ้านใหม่ วันฉาบปีกศพ วางศิลาฤกษ์สร้างตึกอาคารสถานที่ กระทั่งวันทำปฏิวัติรัฐประหาร เป็นต้น นอกจากนั้นในวงสนทนาทั่วไป เราก็มักจะได้ยินได้ฟังคำพูดคุยในเรื่อง "ดวง" อยู่เสมอ เช่น "ดวงดี" "ดวงไม่ดี" "แล้วแต่ดวง" "ไปตามดวง" ฯลฯ สิ่งเหล่านี้ชี้ให้เห็นว่าโหราศาสตร์ ได้ประสานเข้ากับความเชื่อของคนไทยในเรื่องกฎแห่งกรรมอย่างแนบแน่น เพราะโหราศาสตร์แท้ที่จริงก็คือศาสตร์ที่ "อ่านกรรมเก่า" ของมนุษย์นั่นเอง

คำสอนของพุทธศาสนาที่ถูกต้องคือความ บิศเป็นอนัตตสมณสถาน เข้ากับความเชื่อทางไสยศาสตร์ โหราศาสตร์ ฯลฯ ดังกล่าวมาแล้วข้างต้น ปัจจุบันนี้ดูเหมือนว่าจะมีอิทธิพลต่อจิตใจคนไทยส่วนใหญ่ยิ่งกว่าหลักธรรมอันแท้จริงเสียอีก เมื่อสภาพความเป็นจริงของศาสนาพุทธในสังคมไทยเป็นไปลักษณะเช่นนี้ จึงอาจกล่าวได้ว่า สถาบันทางศาสนา มีส่วนหล่อหลอมจิตใจคนไทยให้มีบุคลิกภาพทางการเมือง เป็นแบบเผด็จการมากกว่าประชาธิปไตย

4. สถาบันราชการ ดังได้เคยกล่าวมาแล้วว่า ตั้งแต่สมัยกรุงสุโขทัย กรุงศรีอยุธยาเรื่อยมาจนกระทั่งกรุงรัตนโกสินทร์ยุคก่อนการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 การเปลี่ยนแปลงทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคมใด ๆ ล้วนแล้วแต่เกิดจากการนำโดยทางราชการทั้งสิ้น ประชาชนเป็นเพียงฝ่ายรับอย่างเดียว ดังจะเห็นได้จากข้อสรุปของ น.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช ที่กล่าวถึงอำนาจราชการ ซึ่งมีอิทธิพลต่อการดำเนินชีวิตของ

คนไทยในสมัยสมบูรณาญาสิทธิราชไว้ดังนี้

".....มีสิ่งหนึ่งเรียกว่าราชการแผ่นดินนั้น เข้ามารับควบคุมชีวิตและความเป็นอยู่แทบทุกขณะ ไม่มีระยะใดจะปลดออกพ้นจากการควบคุมนั้นได้ ทุกข์สุขตลอดจนผลประโยชน์ต่าง ๆ ของสังคมนั้น ขึ้นอยู่กับราชการแต่อย่างเดียว จะมีสุขใดก็ตามเมื่อทางราชการยกอำนาจให้ จะรอดพ้นจากภัยพิบัติต่าง ๆ ใดก็ตามเมื่อราชการ เข้ามารับช่วยเหลือ จะมีทุกข์ใดก็ตามที่ทางราชการนั้นเองเป็นผู้ก่อทุกข์ให้ จะต้องพลัดพรากจากกันก็เลย เมื่อทางราชการนั้นเข้ามาจะเกณฑ์เอาตัวไป" ¹

เมื่อเป็นดังนี้ ชีวิตสังคมไทยในสมัยสมบูรณาญาสิทธิราช ทุกข์หรือสุขจึงเป็นสิ่งที่ได้รับการบันดาลมาจากเบื้องบน กิจกรรมต่าง ๆ ประชาชนจึงมิใคร่เริ่มเอง ด้วยเหตุนี้ กลไกของรัฐอันได้แก่ระบบราชการและตัวข้าราชการจึงมีอิทธิพลต่อพฤติกรรมและความรู้สึกนึกคิดของคนไทยมาเป็นเวลานานหลายร้อยปี และทำให้ประชาชนมีความรู้สึกต่อราชการในทำนอง "เหนือ" กว่าเขาในทุก ๆ ด้าน และเขาควรจะยอมรับในทุกอย่างที่ราชการต้องการ ความรู้สึกผูกพันระหว่างประชาชนกับราชการจึงเป็นไปในลักษณะ "เจ้านายกับลูกน้อง" มากกว่า "ผู้ใช้ประชาชน" ² และในปัจจุบันนี้ถึงแม้ประเทศจะได้เปลี่ยนแปลงมาเป็นระบอบประชาธิปไตยเกือบครึ่งศตวรรษแล้วก็ตาม แต่ความรู้สึกนึกคิดของประชาชนที่มีต่อระบบราชการก็มิได้เปลี่ยนแปลงไปจากเดิมเท่าใดนัก กล่าวคือ ราชการยังมีความสำคัญในการเป็นผู้นำ ผู้ริเริ่มสร้างสรรค์ และผู้ตัดสินใจต่าง ๆ แทนประชาชน จริงอยู่แม้ในระยะหลังนี้ ได้มีทฤษฎีนักศึกษานักปัญญาชนและประชาชนบางส่วน มีความรู้สึกวาทราชการ เป็นของประชาชนจึงจะต้องทำหน้าที่อำนวยความสะดวกหรือให้บริการแก่ประชาชน และประชาชนควรมีสิทธิมีส่วนร่วมในการควบคุมกลไกการบริหารงานของราชการในฐานะผู้เป็นเจ้าของประเทศและเสียภาษีอากรให้แก่รัฐ แต่ความรู้สึกของ ประชาชนส่วนใหญ่ก็ยังคง

¹ ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช, สังคมสมัยอยุธยา (พระนคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาดัชนีธรรมศาสตร์, 2510), หน้า 29.

² ปรีชา หงษ์ไกรเลิศ, "ประชาธิปไตยสำหรับคนไทย," วารสารการเมืองสำหรับประชาชน : 84.

ยอมรับ "ความยิ่งใหญ่" และอำนาจต่าง ๆ ของราชการและมักกระทำคามทุกอย่างที่ราชการสั่งโดยไม่โต้แย้ง แมวว่าการสั่งนั้นอาจจะไม่ชอบด้วยกฎหมายหรือทำให้ตนเองเดือดร้อน¹ โดยนัยนี้จึงชี้ให้เห็นว่า ประชาชนคนไทยส่วนใหญ่ยังให้การเคารพนับถือยกย่องข้าราชการในฐานะ "เจ้านาย" ของตนอย่างไม่เสื่อมคลาย

อิทธิพลของระบบราชการนี้ จะเริ่มเข้ามาเกี่ยวข้องกับความรู้สึกนึกคิดและชีวิตความเป็นอยู่ของคนไทยตั้งแต่เด็กเลยทีเดียว เช่น เมื่อเด็กร้องไห้พ่อแม่ก็จะขวาด่าว่าจะมาจับ เมื่อเจ็บไข้ได้ป่วยก็ต้องไปพึ่งสถานพยาบาลของทางราชการช่วยรักษาให้ เมื่อเด็กโตขึ้นก็ต้องเข้าโรงเรียนตามพระราชบัญญัติประถมศึกษาภาคบังคับ เมื่อมีเรื่องเดือดร้อนถูกโจรผู้ร้ายคุกคามก็ต้องไปพึ่งพาฝ่ายปกครองหรือบางครั้งก็อาจจะถูกเจ้าหน้าที่ของรัฐที่เลว ๆ ใช้อำนาจบาใหญ่ ฉ้อฉล กดขี่ ขูดรีดโดยตรงอีกด้วย กล่าวได้ว่ายิ่งบุคคลเจริญเติบโตมากเท่าใด ความสำนึกในอำนาจของราชการก็จะมีมากขึ้นเป็นเงาตามตัว²

จากการที่สังคมไทยถูกครอบงำโดยระบบราชการซึ่งมีมานานนับร้อย ๆ ปีนี้เอง จึงเป็นผลให้คนไทยมีความเคยชินและเกิดระบบค่านิยมที่สำคัญขึ้น 2 ประการ คือ

(1) ระบบการยึดมั่นในตัวบุคคล ระบบเจ้าขุนมูลนายในสมัยสมบูรณาญาสิทธิราชซึ่งมีมาตั้งแต่สมัยกรุงสุโขทัย จนกระทั่งถึงกรุงรัตนโกสินทร์ยุคต้นนั้น เป็นการปกครองในลักษณะ "เจ้าพระเคสนายพระคุณ" (Patrimonial)³ คือ เจ้านายสามารถให้คุณให้โทษแก่ชาวหรือข้าทาสบริวารที่อยู่ในความดูแลของตนได้ตามความพอใจ การปกครองในระบอบนี้ เจ้านายจะปกครองบังคับบัญชาลูกน้อง หรือบริวารในลักษณะแม่เมตตาทารมีสัมพันธ์ภาพระหว่างทั้งสองฝ่ายก็เป็นไปแบบต่างตอบแทนซึ่งกันและกัน โดยบริวารหรือผู้น้อยต้องคอยปรนนิบัติรับใช้เจ้านายเพื่อหวังอภิสิทธิ์ ความมั่นคงและหรือผลประโยชน์ตอบแทน

1 เรื่องเดียวกัน, หน้า 85.

2 กมล สมวิเชียร, ประชาธิปไตยกับสังคมไทย, หน้า 49.

3 เศรษฐพร คูศรีพิทักษ์, "ฝรั่งมองไทย : สมัยใหม่แต่ไม่พัฒนา," วารสารธรรมศาสตร์, 3(กุมภาพันธ์ 2517) : 126.

อื่น ๆ ส่วนเจ้านายก็อยู่ในฐานะผู้อุปถัมภ์ค้ำจุนและคอยให้ความช่วยเหลือเกื้อกูลปกป้องคุ้มครองแด่ผู้น้อย ในขณะที่เดียวกันก็อาศัยบริวารเป็นฐานอำนาจสร้างเสริมบารมีและสร้างอาณาจักรหรืออิทธิพลของตนให้มั่นคงและใหญ่โตขึ้น จากประสบการณ์ที่ผ่านมาจะพบอยู่เสมอว่าผู้บังคับบัญชาหรือข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ของไทยชอบที่จะเลี้ยงลูกน้องบริวารไว้มาก ๆ โดยเฉพาะในตำแหน่งที่สามารถบังคับบัญชาให้คนให้โทษได้อย่างกว้างขวาง เช่น อธิบดีกรมการปกครอง อธิบดีกรมตำรวจ กระทรวงมหาดไทย หรือ ผู้บังคับบัญชาการทหารทั้งสามเหล่าทัพ กระทรวงกลาโหม เป็นต้น ทางฝ่ายลูกน้องก็หวังที่จะได้สิ่งตอบแทนจากลูกพี่หรือผู้บังคับบัญชา เช่น การปูนบำเหน็จความชอบ การจัดหาตำแหน่งหน้าที่การงาน ตลอดจนการคุ้มครองผลประโยชน์และอภิสิทธิ์ต่าง ๆ พฤติกรรมของผู้ใหญ่ดังกล่าวนี้ ย่อมจะทำให้กฎระเบียบแบบแผนและข้อบังคับต่าง ๆ ตลอดจนระบบคุณธรรม (Merit System) คอยความสำคัญลง หรือได้รับการปฏิบัติกันน้อยมาก ดังนั้นการลงโทษ การบำเหน็จความดีความชอบ หรือการที่ผู้น้อยจะดีหรือร้ายอย่างไร จึงขึ้นอยู่กับอารมณ์ความรู้สึกใครชอบพอสวนตัวของผู้น้อยผู้น้อยมีอำนาจทั้งสิ้น¹ โดยเหตุนี้พฤติกรรมการวิ่งเต้นเสนสายฝากตัวรับใช้ผู้น้อยมีอำนาจในวงราชการไทยจึงมีอยู่อย่างคาคคื่น และดูเหมือนจะเป็นเรื่องปกติธรรมดาในสังคมไทยด้วยซ้ำไป

พฤติกรรมการช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกันระหว่างผู้ใหญ่กับผู้น้อยดังกล่าว มิได้มีจำกัดอยู่แค่เฉพาะในวงราชการเท่านั้น ในสังคมไทยทั่วไปก็มีพฤติกรรมทำนองนี้เช่นเดียวกัน กล่าวคือคนไทยนิยมฝากเนื้อฝากตัวรับใช้ผู้ใหญ่และยึดถือผู้มีอำนาจเอาไว้เป็นร่มโพธิ์ร่มไทร เพื่อปกป้องคุ้มครองภัยให้แก่ตน โดยนัยนี้จึงทำให้คนไทยมีนิสัยคอยแต่จะรอรับผู้อุปถัมภ์ค้ำจุนจากผู้มีอำนาจอยู่ร่ำไป หรืออยู่ในลักษณะ "ตัวเป็นไทยแต่ใจเป็นทาส" ไข่มุขความคิดริเริ่มเป็นของตนเอง คอยรับฟังและปฏิบัติตามคำสั่งเพียงอย่างเดียวไม่กล้าดกเถียงหรือคัดค้านความคิดเห็นของผู้ใหญ่หรือผู้มีอำนาจ เข้าห่านอง "นายว่าข้าพลาอย" หรือ "เมื่อเจ้าว่างามกตองงามไปตามเจ้า"

¹ เรื่องเดียวกัน : 127 - 129.

จากความสำเนียงในอำนาจของผู้ใหญ่หรือผู้ปกครองประเทศ เพราะเหตุที่ บ้านเมืองไทยเคยมีพระเจ้าแผ่นดินปกครองมาด้วยดีนับเป็นเวลาร้อย ๆ ปี ประชาชนจึง เคยชินต่อการให้ความไว้วางใจ ปล่อยให้เป็นที่ระของผู้นปกครองบ้านเมืองตามใจชอบ เลย ไม่มีความรู้สึกที่จะเอาใจใส่ต่อการปกครองเท่าที่ควร¹ และทำให้คนไทยเชื่อมั่นว่า อนาคต และความรุ่งเรืองของประเทศขึ้นอยู่กับตัวผู้นำ กล่าวคือ ถ้าใค้ปกครองที่มีความเข้มแข็ง มีคุณธรรม อาณาประชาราษฎร์ก็จะอยู่เย็นเป็นสุข แต่ถ้ายิ่งเอิญใค้ปกครองที่ขาดความสามารถ ไร้ศีลธรรมประเทศชาติบ้านเมืองก็จะขาดความสงบเรียบร้อย โดยนัยนี้คนไทยจึงเชื่อว่าถ้าผู้นำดีแล้วไม่ว่าจะใช้ระบบอะไรบ้านเมืองก็เจริญได้ ซึ่งต่างกับความเชื่อของคนในประเทศที่ พัฒนาแล้วทางตะวันตก โคนเขาดีถือว่า ระบบดีแล้วผู้บริหารยอมศิยามไปด้วย²

พฤติกรรมที่บ่งชี้ให้เห็นถึงค่านิยมยึดมั่นในตัวบุคคลของคนไทยได้แก่ การเลือกตั้ง สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ซึ่งคนไทยมักจะคัดลึนใจเลือกผู้สมัครรับเลือกตั้งโดยอาศัยอารมณ์ ความรักใคร่ชอบพอหรือมีเดะนั้นก็เป็นเรื่องบุญคุณหรือความจงรักภักดีส่วนตัวมากกว่าหลักการ อุดมการ ความสามารถหรือนโยบายของพรรคที่บุคคลนั้นสังกัดอยู่ ดังจะเห็นได้จาก การเลือก ตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรเมื่อวันที่ 15 ธันวาคม 2500 ปรากฏว่าผู้สมัครอิสระได้รับเลือกเข้า มามากที่สุดถึง 58 คน ในขณะที่พรรคการเมืองใหญ่ ๆ เช่น พรรคสหภูมิ และพรรคประชาธิปัตย์ ได้รับเลือกเพียง 45 คน และ 39 คน ตามลำดับ³ การเลือกตั้งทั่วไปเมื่อวันที่ 10 กุมภาพันธ์ 2512 ก็เป็นไปในทำนองเดียวกัน คือ ผู้สมัครอิสระได้รับเลือกถึง 71 คน โคนพรรคการเมือง ใหญ่² พรรค คือ พรรคสหประชาไทยได้รับเลือก 70 คน และพรรคประชาธิปัตย์ได้รับเลือก 57 คน⁴ ส่วนการเลือกตั้งในยุคประชาธิปไตยเบงบาน(ระหว่าง พ.ศ. 2516 - 2519) 2 ครั้ง ซึ่งกฎหมายบังคับให้ผู้สมัครรับเลือกตั้งต้องสังกัดพรรค

¹ ม.ร.ว. เสนีย์ ปราโมช, "หัวหน้าสัมมนาทางการเมือง," ใน ประชุมปรากฏา และคำอภิปราย (พระนคร : โรงพิมพ์เพื่อองอักษร, 2509), หน้า 415.

² กมล สมวิเชียร, ประชาธิปไตยกับสังคมไทย, หน้า 64.

³ ขจักษ์ัย บุรุษพันธ์, การเมืองและพรรคการเมืองของไทย, หน้า 296.

⁴ เขาวนวัศ สุกลาภา, พรรคการเมือง, หน้า 288.

ก็ปรากฏว่า ครั้งแรก (26 มกราคม 2518) มีพรรคต่าง ๆ ใ้ได้รับเลือกเข้ามาถึง 22 พรรคในจำนวนพรรคการเมืองทั้งสิ้น 42 พรรค และครั้งที่สอง (4 เมษายน 2519) มีพรรคต่าง ๆ ใ้ได้รับเลือกเข้ามา 19 พรรค ในจำนวนพรรคการเมืองทั้งสิ้น 56 พรรค¹ ส่วนการเลือกตั้งครั้งหลังสุด ไม่อาจทราบแน่ชัดว่าพรรคใ้ได้รับเลือกเท่าใด เพราะยังไม่มีพระราชบัญญัติพรรคการเมืองประกาศไว้ นอกจากนั้นผลการวิจัยของคณะอาจารย์ คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ก็ยืนยันว่า ประชาชนเลือกสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร โดยพิจารณาตัวบุคคลมีถึงร้อยละ 79.84 ในขณะที่มีผู้เลือกโดยพิจารณา พรรคเพียงร้อยละ 20.16 เท่านั้น²

ตัวอย่างที่ชี้ให้เห็นอย่างเด่นชัดถึงค่านิยมยึดมั่นในตัวบุคคลของคนไทยอีกประการหนึ่งก็คือกรณีเหตุการณ์เมื่อวันที่ 14 ตุลาคม 2516 ซึ่งเหตุการณ์ในครั้งนั้นเกิดจากขบวนการนักเรียนนิสิตนักศึกษาและประชาชนทั่วไป มีความไม่พอใจในรัฐบาลที่กำลังปกครองอยู่ในขณะนั้น โดยเฉพาะตัวจอมพลถนอม กิตติขจร จอมพลประภาส จารุเสถียร และพันเอกณรงค์ กิตติขจร ซึ่งได้ใช้อำนาจเผด็จการในทางที่ไม่ชอบธรรมหลายประการ การรวมกันต่อสู้ของประชาชนครั้งนั้น ถ้าพิจารณาโดยองแท้แล้วจะพบว่า เป้าหมายของการต่อสู้ที่แท้จริงมิได้อยู่ที่ระบบการเมือง เศรษฐกิจและสังคมที่เป็นอยู่ แต่เป็นการต่อสู้เพื่อจัดตัวบุคคลที่ประชาชนทั่วไปไม่พอใจ โดยมองเห็นว่า ความเลวร้ายทั้งหลายทั้งปวงของสังคมในขณะนั้นไม่ว่าจะเป็นปัญหาความยากจน การเล่นพรรคเล่นพวก การทุจริตคอร์รัปชันในวงราชการ ฯลฯ เป็นผลเนื่องจาก ความไร้คุณธรรมของบุคคลทั้งสาม และเชื่อว่าถ้าสามารถกำจัดบุคคลดังกล่าวได้ สังคมทั้งสังคมหรือระบบทั้งระบบก็จะดีขึ้น มีบุคคลเพียงส่วนน้อยเท่านั้นที่เชื่อว่าการจัดตัวบุคคลทั้งสามดังกล่าวโดยที่ระบบเดิมยังคงอยู่ จะไม่สามารถเปลี่ยนแปลงแก้ไขปัญหาอะไรได้มากนัก และเมื่อบุคคลกลุ่มนี้พยายามเคลื่อนไหวให้มีการเปลี่ยนแปลงโครงสร้าง

¹ ประพนธ์ นันทียะกุล, เหตุการณ์ทางการเมืองของไทยตั้งแต่ พ.ศ. 2475 ถึง 2519, หน้า 82 - 83 และ 94 - 95.

² คณะอาจารย์ผู้ทำการวิจัย คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, รายงานผลการวิจัยเรื่องลักษณะบางประการของสถาบันสังคมไทยที่เป็นอุปสรรคต่อการปกครองระบอบประชาธิปไตย (นครหลวงกรุงเทพ - ธนบุรี : โรงพิมพ์กรุงสยามการพิมพ์, 2515), หน้า 91.

สร้างของระบบเดิม แต่ปรากฏว่าถูกต่อต้านคัดค้านจากคนไทยส่วนใหญ่อย่างรุนแรง จนนำไปสู่การรัฐประหารเมื่อวันที่ 6 ตุลาคม 2519 ในที่สุด นอกจากนั้นการรวมกลุ่มกับคิงพรรคการเมืองก็ การสลายตัวไปของพรรคการเมืองก็ ส่วนใหญ่มักจะขึ้นอยู่กับหัวหน้าพรรคเป็นประการสำคัญ เช่น พรรคเสรีมนังคศิลา และพรรคสหประชาไทย ลื่นชื่อไปก็เพราะหัวหน้าพรรคคือ จอมพล ป. พิบูลสงคราม และจอมพลถนอม กิตติขจร ลื่นอำนาจไปดังที่เคยได้กล่าวมาแล้ว เป็นต้น จากที่ได้อธิบายมาแล้วนี้ จึงพอสรุปได้ว่า ระบบราชการที่มีมาตั้งแต่สมัยโบราณและกำลัง เป็นอยู่มีส่วนให้คนไทยมีค่านิยมยึดมั่นในตัวบุคคลอยู่ไม่น้อยทีเดียว

(2) ระบบอำนาจนิยม ค่านิยมที่เด่นชัดอีกประการหนึ่งของสังคมไทยซึ่งเกิดจากการครอบงำของระบบราชการก็คือ "ค่านิยมแบบอำนาจนิยม" อำนาจนิยมในที่นี้หมายถึงความเชื่อมั่นในเรื่องอำนาจ การชอบใช้ความรุนแรง เกิดขาดในการแก้ไขปัญหาค่าง ๆ การยอมตามอำนาจ เชื่อฟังและปฏิบัติตาม อ่อนน้อมยอมจำนนต่อผู้มีอำนาจ มอบความไว้วางใจและความรับผิดชอบทุกสิ่งทุกอย่างไว้ที่ผู้นำ ฯลฯ เป็นต้น ค่านิยมดังกล่าวนี้เป็นผลสืบเนื่องมาจากระบบเจ้าขุนมูลนายที่มีมาตั้งแต่สมัยสมบูรณาญาสิทธิราช เช่นเดียวกัน กล่าวคือ การปกครองในสมัยสมบูรณาญาสิทธิราชนั้น ถือว่า กษัตริย์เป็นสมมติเทพเป็นพระเจ้าบนโลกมนุษย์มีอำนาจล้นพ้น เป็นเจ้าชีวิตของผู้ใต้ปกครองทุกคน คำสั่งของพระองค์ถือว่าเป็นเทวโองการที่ทุกคนจะต้องเชื่อฟัง โดยไม่มีข้อแม้จะคัดค้านหรือวิพากษ์วิจารณ์ไม่ได้¹ ข้าราชการถือว่าเป็นผู้รับเทวโองการมาจากกษัตริย์และทำหน้าที่รับราชการต่างพระเนตรพระกรรณแทนกษัตริย์ มีอำนาจสั่งการบังคับบัญชาผู้อยู่ใต้บังคับบัญชาลั่นกันลงไป การบังคับบัญชาเช่นว่านี้รวมไปถึงประชาชนซึ่งจะต้องให้การเคารพเชื่อฟังและปฏิบัติตามคำสั่งของข้าราชการด้วย ภายใต้การปกครองดังกล่าว ข้าราชการจึงมีฐานะเหนือกว่าประชาชนทั่วไปในทุกกรณี มีอำนาจสั่งการบังคับบัญชาหรือลงโทษผู้กระทำความผิดได้อย่างกว้างขวางและรุนแรง โดย

¹ หินพนธ์ นาคะตะ, "ความชอบธรรมในการปกครอง : ปัญหาและความหวังของไทย," วารสารธรรมศาสตร์, 5 (ตุลาคม 2518 - มกราคม 2519) : 21.

เหตุนี้ ชีวิตที่ต้องการยอมรับของประชาชนนั้น คุณธรรมที่จำเป็นก็คือการเชื่อฟังแต่เพียงอย่างเดียว และจากประสบการณ์ที่คนไทยถูกปกครองระบบเผด็จการมานานเกือบ 50 ปี โดยมีโคตอสูศักดิ์ค้ำ อย่างถอนรากถอนโคนจริงจิ่งนั้น ก็พอจะชี้ให้เห็นอย่างหนึ่งว่า คนไทยส่วนใหญ่เกรงกลัวและยอมจำนนคออานาจ เพราะเป็นไปไม่ไค้ที่คนส่วนน้อยจะสามารถบังคับบัญชาคนส่วนใหญ่กว่า 90% ของประชาชนทั้งประเทศให้อยู่ภายใต้การปกครองของตนได้นานถึงเพียงนี้ เว้นเสียแต่ว่าคนส่วนใหญ่ยอมอยู่ในระบบนั้นด้วยความสะดวกใจ¹

นอกจากนั้นระบบราชการของไทย ข้าราชการก็มีอำนาจอย่างกว้างขวางและสามารถให้คนให้โทษประชาชนได้มากมาย การซัดขึ้นคำสั่งข้าราชการนั้นมีแต่จะนำความเดือดร้อนมาสู่ตัวเอง รัฐบาลที่เข้ามาปกครองประเทศตั้งแต่หลังเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 ส่วนใหญ่ก็ประกอบด้วยบุคคลที่เป็นข้าราชการ เกือบทั้งสิ้น จนกระทั่งมีผู้กล่าวว่า การปกครองของไทยแท้ที่จริงก็คือปกครองโดยรัฐบาลข้าราชการ² เมื่อเป็นดังนี้ยอมจะทำให้คนไทยเกิดความเคยชินกับอำนาจและยอมรับอำนาจโดยอัตโนมัติ

ข้อที่น่าสังเกตอีกประการหนึ่งก็คือ ในยามที่บ้านเมืองเกิดวิกฤตการณ์ทางการเมือง เศรษฐกิจและสังคม เช่น การเดินขบวนเรียกร้องความเป็นธรรมของนิสิตนักศึกษา ชาวนาและกรรมกร การกักตุนสินค้าพวกพอกานายทุน โจรผู้ร้ายซุกซุ่ม การลอบวางเพลิง ค้ายาเสพติดให้โทษ ปล่มฆ่าข่มขืน กระทำชำเรา ฯลฯ ก็มักจะมีเสียงเรียกร้องจากประชาชนอยากจะมีผู้นำที่มีความเข้มแข็งเด็ดขาดอย่างเช่น จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ เข้ามาแก้ไขปัญหบ้านเมืองหรือเรียกร้องให้ทหารเข้ามาปกครองประเทศโดยตรงไปตรงมา และอีกกรณีหนึ่งได้เห็นได้อย่างเด่นชัดก็คือ ในช่วงระหว่างวันที่ 14 ตุลาคม 2516 ถึง วันที่ 6 ตุลาคม 2519 ในขณะที่นิสิตนักศึกษา

1

See Everett E. Hagen, "How Economic Growth Begins : A Theory of Social Change, in Political Development and Social Chang, Jason L. Finkle and Richard W. Goble, eds. (New York : John Wileys and Sons, 1971), p.75.

2 พ.อ.หาญ พงศ์สิฏฐานนท์, 9 ปี ใน กอ.รมน. (กรุงเทพฯ นคร : โรงพิมพ์พิฆเนศ. 2518). หน้า 68 -95.; และแหลมทอง พันธุราษฎร์, "การเมืองที่ปราศจากพรรคของไทย : การครอบงำของระบบราชการ , หน้า 204 -222 .

ชาวนา กรรมกร และนักการเมืองบางส่วนเคลื่อนไหวเรียกร้องความเป็นธรรมอย่างเปิดเผยก็ได้มีขบวนการฝ่ายนิยมการใช้กำลังรุนแรงเกิดขึ้นต่อต้าน เช่น กลุ่มกระทิงแดง นวพล ลูกเสือชาวบ้าน นักธุรกิจ และข้าราชการบางส่วน ขบวนการดังกล่าวนี้ได้ใช้ความรุนแรงเข้าทำลายล้างฝ่ายตรงข้ามทั้งในทางลับและเปิดเผย เช่น การปลาระเบิดใส่ขบวนแถวของ นิสิตนักศึกษา และเวทีปราศรัยหาเสียงเลือกตั้งของผู้สมัครพรรคพลังใหม่ การลอบสังหารผู้นำนิสิตนักศึกษา ผู้นำชาวนาชาวนาไร ผู้นำกรรมกรและนักการเมือง¹ เป็นต้น โดยที่เจ้าหน้าที่บ้านเมืองจะเข้าขัดขวางพอเป็นพิธี และไม่สนใจจับกุมผู้กระทำผิดอย่างจริงจัง และยังไปกว้านประชาชนส่วนใหญ่ยังมีความรู้สึกค่อนิสิตนักศึกษา ผู้นำชาวนาชาวนาไร ผู้นำกรรมกรว่าเป็นพวกหัวรุนแรงเอียงซ้ายอีกด้วย ตรงข้ามกลับไม่มีความรู้สึกว่าการกระทิงแดง นวพล ลูกเสือชาวบ้าน ฯลฯ เป็นพวกชอบใช้ความรุนแรง นอกจากนั้นประชาชนบางส่วนเสื่อมถวิลบางประเภท เช่น หนังสือพิมพ์ คิวสยาม, ตะวันสยาม, บ้านเมือง, วิทยุยานเกราะและชมรมวิทยุเสรี ฯลฯ ยังให้การสนับสนุนการใช้ความรุนแรงของกลุ่มต่าง ๆ ดังกล่าวอย่างเปิดเผยอีกด้วย และก็ดูเหมือนว่าประชาชนส่วนใหญ่จะเห็นคี่เห็นงามไปด้วยซ้ำ นั่นแสดงให้เห็นว่าคนไทยจำนวนไม่น้อยชอบแก้ไขปัญหาคด้วยวิธีการที่รุนแรงเฉียบขาด

บทบาทของระบอบราชการเท่าที่ใดกล่าวมาโดยย่อ ๆ นี้ พอจะชี้ให้เห็นว่า สถาบันราชการก็เป็นสถาบันอย่างหนึ่งของสังคมไทยที่มีอิทธิพลต่อการสร้างค่านิยมบางอย่างให้กับคนไทย โดยเฉพาะค่านิยมเกี่ยวกับการยึดมั่นในตัวบุคคล และค่านิยมแบบอำนาจนิยมเป็นอย่างมาก ซึ่งค่านิยมทั้งสองอย่างนี้ล้วนแล้วแต่มีส่วนสนับสนุนระบบการปกครองแบบเผด็จการทั้งสิ้น ดังนั้นเราจึงอาจกล่าวได้ว่า ระบอบราชการไทยมีแนวโน้มส่งเสริมให้บุคคลมีบุคลิกภาพทางการเมืองแบบ

¹ โปรคตุ "รายชื่อผู้ที่ถูกสังหารทางการเมือง," ประชาธิปไตยรายสัปดาห์ 3 (18 มีนาคม 2519) : 33 - 39; กลุ่มประสานงานศาสนาเพื่อสังคม, รำลึกถึง จาริส มวงยาม (กรุงเทพมหานคร : สารศึกษากาวิพิมพ์, 2524), หน้า 137 - 164; พรรคสังคมนิยมแห่งประเทศไทย, ชาวนาไทยเขาถกบังคับให้จับเป็น?, หน้า 37 - 42. และ มานะ วงศ์ศิริรัตน์, "ชาวนาไทยในในช่วงประชาธิปไตยเบิกบาน (พ.ศ. 2516 - 2519)," จุดสารสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล, 3 (พฤษภาคม - สิงหาคม 2522) : 34 - 52.

เผด็จการมากกว่าแบบประชาธิปไตย

สรุป

จากการศึกษาลักษณะบุคลิกภาพทางการเมืองของไทยมาโดยตลอด จะเห็นได้ว่า สังคมไทยโดยส่วนรวมนั้นเป็นสังคมแบบเกษตรกรรม ที่วิถีความเป็นอยู่ของคนไทยต้องพึ่งพาอาศัยธรรมชาติเป็นสำคัญ คนส่วนใหญ่ยังมีความเชื่อองมงายอยู่กับเรื่องโชคลางไสยศาสตร์ นูญาสาสนา กฎแห่งกรรม ยอมรับ นับถือในระบบอาวุโส ยึดมั่นในตัวบุคคล ชาคความกระตือรือร้น ไร้ระเบียบวินัยมีอิสระสุดโต่งตัวใครตัวมัน ราษฎรทั่วไปดำรงชีพอยู่ในสภาพที่ยากจน มีหนี้สินรุงรัง เศรษฐกิจของประเทศตกอยู่ในกำมือของคนกลุ่มน้อยที่ร่ำรวยและถูกครอบงำโดยต่างชาติ การแบ่งปันผลผลิตเป็นไปในลักษณะมีอิครยาสาวไค้สาวเอา หรือปลาใหญ่กินปลาเล็ก ส่วนทางด้านการเมืองการปกครอง ก็ได้รับอิทธิพลจากระบบสมบูรณาญาสิทธิราชอันเป็นระบบการปกครองดั้งเดิมของไทย ซึ่งเป็นผลให้คนไทย ยอมรับเชื่อฟังและปฏิบัติตามผู้มีอำนาจเบื้องบนอย่างง่าย ๆ ยกย่องคนมีเงินมีอำนาจ สถาบันทางการเมืองต่าง ๆ อาทิ รัฐสภา พรรคการเมือง กลุ่มผลประโยชน์ ฯลฯ ก็อยู่ในสภาพที่อ่อนแอ การปกครองของประเทศก็ตกอยู่ภายใต้อิทธิพลของกลุ่มข้าราชการทหารและพลเรือนชั้นสูงมาโดยตลอด ส่วนสถาบันทางสังคม เช่น สถาบันครอบครัว สถาบันการศึกษา สถาบันศาสนาและสถาบันราชการ ล้วนแล้วแต่มีบทบาทและอิทธิพลส่งเสริมให้คนไทยมีบุคลิกภาพทางการเมืองโน้มเอียงไปทางเผด็จการมากกว่าประชาธิปไตยแทบทั้งสิ้น.